

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Bakalářská práce

Bc. Jana Grygarová

Motivace a možné bariéry k sebevzdělávání

dospělých a seniorů

Olomouc 2013

vedoucí práce: Mgr. Pavla Vyhnálková, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila v ní jen uvedenou literaturu a prameny.

V Olomouci dne 13. dubna 2013

.....

Děkuji Mgr. Pavle Vyhnákové, Ph.D. za cenné připomínky a odborné vedení mé bakalářské práce. Velké poděkování patří i mé rodině za podporu při studiu.

Obsah

ÚVOD	5
1 DOSPĚLOST	8
1.1 MLADŠÍ DOSPĚLOST (MECÍTMA) – 19 - 30 LET.....	9
1.1.1 Biologické znaky.....	9
1.1.2 Psychosociální znaky.....	9
1.2 STŘEDNÍ DOSPĚLOST (ADULTIUM) – 30-45 LET.....	10
1.2.1 Biologické znaky.....	10
1.2.2 Psychosociální znaky.....	11
1.3 STARŠÍ DOSPĚLOST (INTEREVIUM) 45-60 LET.....	12
1.3.1 Biologické znaky.....	12
1.3.2 Psychosociální znaky.....	13
2 STÁŘÍ.....	15
2.1 BIOLOGICKÉ ZMĚNY VE STÁŘÍ.....	16
2.2 PSYCHOSOCIÁLNÍ ZMĚNY VE STÁŘÍ.....	18
3 ZÁKLADNÍ POJMY A VZÁJEMNÉ VZTAHY MEZI NIMI.....	21
3.1 UČENÍ A VZDĚLÁVÁNÍ.....	21
3.2 VZDĚLÁVÁNÍ DOSPĚLÝCH VERSUS CELOŽIVOTNÍ VZDĚLÁVÁNÍ...	22
3.3 TYPY CELOŽIVOTNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ.....	23
4 INFORMÁLNÍ UČENÍ A SEBEVZDĚLÁVÁNÍ.....	26
4.1 ZNAKY INFORMÁLNÍHO UČENÍ.....	27
4.2 SEBEVZDĚLÁVÁNÍ A JEHO FORMY.....	29
4.3 BARIÉRY SEBEVZDĚLÁVÁNÍ.....	32
5 VÝZKUM SEBEVZDĚLÁVÁNÍ U DOSPĚLÝCH A SENIORŮ.....	35
5.1 CÍLE VÝZKUMU A FORMULACE VÝZKUMNÝCH OTÁZEK A HYPOTÉZ.....	35
5.2 METODA VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	36
5.3 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO VZORKU.....	37
5.3.1 Počet respondentů.....	37
5.3.2 Pohlaví zkoumaných osob.....	38
5.3.3 Věkové rozložení žen.....	39
5.3.4 Věkové rozložení mužů.....	40
5.3.5 Věkové rozdělení všech respondentů.....	41
5.3.6 Ekonomická aktivita u žen.....	42
5.3.7 Ekonomická aktivita mužů.....	43

5.3.8	Dosažené vzdělání u žen a mužů.....	43
5.3.9	Místo a typ bydliště žen a mužů.....	45
5.3.10	Účast v jiném typu dalšího vzdělávání.....	47
5.4	VÝSLEDKY VÝZKUMU – DESKRIPTIVNÍ ČÁST	48
5.4.1	Snaha o sebevzdělávání	48
5.4.2	Pravidelnost různých forem sebevzdělávání u žen a mužů.....	48
5.4.3	Motivace dále se vzdělávat / účel, důvod dalšího vzdělávání	54
5.4.4	Možné bariéry v procesu sebevzdělávání	56
5.4.5	Osvojené dovednosti a další přání v procesu sebevzdělávání	61
5.5	OVĚŘOVÁNÍ HYPOTÉZ	63
5.6	SHRNUTÍ VÝZKUMU	67
	ZÁVĚR	69
	SEZNAM LITERATURY A PRAMENŮ	70
	SEZNAM PŘÍLOH	73

Úvod

„Žij, jako bys měl zítra zemřít, uč se, jako bys měl žít navěky.“

(Mahatma Gandhi)

Učení provází lidstvo od nepaměti. I zvěř se od narození učí od svých rodičů a sbírá zkušenosti, které potřebuje k přežití v přírodě. V mnohém se lidstvo učilo právě od zvířat. Jedno mají již od narození lidé i zvířata společné. Všichni instinktivně vědí, že se musí učit, aby přežili.

Vždyť díky učení a předávání poznání z generace na generaci to lidstvo dotáhlo až do dnešních možností života a podoby společnosti naší postmoderní doby. Vývoj a poznání přineslo lidstvu mnoho dobrého. Bohužel, člověk ve svém učení a zkoumání poznal i možnosti, které v rukou špatných lidí napáchaly mnoho zla a zkázy.

V dávné historii se však možnosti učení a vzdělání nedostalo všem lidem. Dnes je vzdělanost národa důležitou složkou politiky každého státu, a to nejen u nás, kde je se školní docházkou spojeno jméno Marie Terezie, císaře Františka I. Světové dějiny nesou spousty jmen školních reformátorů a učenců, kteří v pedagogické oblasti byli velkým přínosem. Odkaz J. A. Komenského je znám každému školákovi. Bezplatné základní vzdělání, které je povinné, ustanovila jako jedno z lidských práv v roce 1948 také Všeobecná deklarace lidských práv.

S rychlým vývojem a měnícími se potřebami dnešní doby je téměř všem jasné, jak je důležité umění učit se a vzdělávat se po celý život, a mladá generace je k tomu dokonce vedena. Člověku by nemělo stačit dosažení určitého stupně vzdělání a po vstupu na pracovní trh v produktivním věku skončit s učením. Fenomémem moderní doby je celoživotní vzdělávání, které v sobě nese různé formy a typy učení, vzdělávání, získávání dovedností, ale i postojů, názorů, schopností.

Procesu vzdělávání, které je zaměřeno na formální vzdělávání, je věnováno mnoho studií. Pedagogika se musí vyvíjet s potřebami společnosti. Oblast neformálního vzdělávání je více v pozadí zájmu školní politiky. I zde však byl zaznamenán jistý posun a možnosti neformálního vzdělávání jsou tak pro občany více atraktivní. Třetí kategorii, informálního vzdělávání, je věnováno ještě poměrně málo pozornosti. S tím samozřejmě souvisí počet publikací a odborných článků zaměřených pouze na informální vzdělávání.

Cílem bakalářské práce je na základě studia odborné literatury a na základě realizovaného výzkumného šetření popsat specifika informálního učení a sebevzdělávání v dospělém a seniorském věku, a to se zaměřením zejména na motivaci, formy sebevzdělávání a bariéry bránící sebevzdělávání, jak je hodnotí samotní dospělí a senioři.

V této práci přiblížíme a popíšeme všechny tři uvedené formy vzdělávání a s nimi spojené další pojmy a souvislosti. Důležitost celoživotního a všeživotního učení se uskutečňuje a naplňuje také díky sebevzdělávání každého člověka, který si tuto formu učení se novým věcem a dovednostem zvolil. Tato forma vzdělávání je pro tuto práci prvořadým zájmem

Jelikož je sebevzdělávání typické spíše pro dospělou populaci a seniory, je bakalářská práce zaměřena právě na tyto věkové skupiny. V první kapitole si přiblížíme vývojové zvláštnosti a znaky období dospělosti, včetně jejího dělení. V druhé kapitole podobným způsobem popíšeme následující vývojové období, kterým je stáří.

V empirické části se zaměříme na výzkum motivů, oblíbenosti různých forem sebevzdělávání a výskytu možných bariér u dospělých a seniorů k sebevzdělávání jejich osoby, na základě jejich názoru. Ne všichni se chtějí nebo mohou dále vzdělávat. Výzkum bude proveden formou dotazníkového šetření, které následně vyhodnotíme a získaná data a informace popíšeme a zhodnotíme. Výstupy z výzkumu pak shrneme v závěru práce.

Důvodem zaměření této bakalářské práce na zadané téma a obsah výzkumu je zcela osobní zájem zjistit, zda dospělí lidé a senioři, kteří již nestudují žádnou z forem formálního vzdělávání, mají zájem o další vzdělávání, jaký mají k sebevzdělávání postoj, co je nejvíce v procesu sebevzdělávání omezuje.

1 Dospělost

Dospělostí nazýváme období života člověka, které bývá často zmiňováno a na které je kladen důraz již při narození. Téměř v každém slavnostním proslovu při vítání nových občánků do společnosti je již období dospělosti zdůrazňováno jako hlavní etapa života člověka. Pro svou důležitost se na ni bude dítě již od počátku svého raného dětství připravovat výchovou svých rodičů i příkladem celé společnosti. V tomto období je nejvyšší předpoklad přínosu každého člověka pro společnost, ve které žije.

Dospělost je charakterizována jako vrcholné období vývoje v životě člověka. A to jak po stránce fyzické, tak i psychosociální. Jelikož se však jedná také o nejdélší fázi života člověka, je toto období rozděleno do třech období. Tato období jsou vůči sobě trochu odlišná a specifická svými znaky, které jsou ovlivněny hlavně začínající involucí. Někteří odborníci se v periodizaci jednotlivých období dospělosti v životě člověka mírně odchyľují o 2-5 let. V podstatě však můžeme konstatovat, že jimi popsané etapy jsou shodné, jelikož se každý člověk jako individualita vyvíjí v jinou časovou dobu. Ta je determinována podmínkami, které člověka ovlivňují v jeho bytí a tím i ve *vývoji*, jenž má v tělesné i psychické části své určité charakteristické zákonitosti. V psychickém vývoji je to složitější. Vývojový *vzestup* je pro člověka zdokonalením, obohacením. Tento vzestup má své určité hranice, které překrývá vývojový *sestup*, nebo-li *involuce*. Určitá degenerativní změna tak bývá kompenzována vzestupem, který pokračuje. Vývojové stádium vzestupu s sebou často nese určitou ztrátu, kdy příkladem může být ztráta určité typické dětské spontaneity a živé fantazie, aby bylo dítě schopno následně začít se soustavnou školní prací a zodpovědností s ní spojenou. Naproti tomu involuce neznamena jen úpadek. Životní zkušenosti člověka po padesátém roku života dávají člověku větší schopnost rozvážného a moudrého rozhodování (Říčan, 2004, s. 21-22).

Primárně je dospělost určena právě věkem (zráním) – *biologicky*. Zde je důležitější *psychosociální* vymezení, které je složitější, protože proměna není jednoznačně časově lokalizována. To platí i o tempu tohoto vývoje (Vágnerová, 2010, s. 301). „*Vývoj totiž znamená nejen více, ale i jinak*“ (Krejčířová, Langmajer, 2006, s. 23).

V posledních dvou desetiletích se v naší společnosti změnila podstatně sociokulturní podmínky, což se následně odrazilo na vývoji, zralosti a přijetí určitých rolí jedince, které souvisí se statusem dospělého. V sociálním vývoji tedy také nemůžeme přesně určit mezník počátku, konce, ani středního období dospělosti (Vágnerová, 2010, s. 303).

V následující podkapitole budou zhruba popsána jednotlivá období dospělosti s jejich typickými znaky, a to jak v oblasti vývoje biologického, psychického i sociálního.

1.1 Mladší dospělost (mecítma) – 19 - 30 let

1.1.1 Biologické znaky

V období mladší dospělosti je člověk na vrcholu hlavně své fyzické výkonnosti. Biologické znaky jsou pro určení tohoto období téměř primární a jsou vázány na zrání. Většina současných autorů publikací vývojové psychologie u popisu těchto znaků vychází z Příhodovy *Ontogeneze lidské psychiky*. Je ukončen tělesný růst, jedinec dosahuje své největší fyzické síly a zdatnosti, čehož jsou důkazem např. vrcholoví sportovci. Mladý člověk má v tomto věku pružné myšlení, paměť je u něj na vysoké úrovni a ještě se zvětšuje plocha mozkové kůry. U žen se začínají ozývat mateřské touhy, vrozený instinkt ženy po mateřství (v dnešní době je tato potřeba oddalována jinými sociokulturními potřebami a úkoly). Bohužel toto období je pro založení rodiny opravdu z biologického hlediska nejvhodnější. Sexuální zralost je v tomto stádiu života člověka na vrcholu (Šimíčková, 2008, s. 119).

1.1.2 Psychosociální znaky

Vzhledem ke své fyzické síle je v tomto období typická i vyšší psychická vitalita a impulzivita. Člověk je více sebejistý, má více sebedůvěry. Říčan popisuje dvacátá léta obdobím klidnějším. Tato léta jsou psychicky harmoničtější, méně bouřlivá a rozháraná než předchozí vývojové období *adolescence*. Obrazně tyto změny uvádí slovy: „*Provizoria a koncepty patří minulosti, teď už píšeme definitivní čistopis svého života. Teď není čas na pochybnosti, je třeba jednat.*“ (Říčan, 2004, s. 232).

V tomto období dochází k osamostatnění jedince, který přijímá nové role a snaží se o ekonomickou samostatnost. Dospělý člověk je též schopen činit rozhodnutí kompromisu. Pokud nezakládá manželství či rodinu, žije alespoň s partnerem, se kterým sdílí společnou domácnost.

Pro zajímavost můžeme zmínit názor některých autorů z řad psychologů, kteří rozlišují pět typů podvědomého výběru partnera, kdy vybraný typ partnera naplňuje nevědomá očekávání, která si za určitých okolností přenášíme z dětství (Farková, 2009, s. 45).

V soužití s druhým člověkem je potřeba tolerovat a brát zřetel na potřeby a představy toho druhého, nejlépe je pak sladit s potřebami a tužbami svými. Se samostatností úzce souvisí nárůst povinností, ale i práv jedince. Velká část dospělých v mecítmě dokončuje své studia, má dokončeno vzdělávání některého typu formálního studia a následně se snaží uplatnit v profesním životě. Jedinec začíná plánovat svou vlastní budoucnost. Dle statistických údajů v roce 2010 studovalo téměř 396,5 tisíc studentů VŠ. Během deseti let tak tento počet stoupl dvojnásobně. V roce 2010 studovala ve věku 20-29 let více jak čtvrtina

populace. Tento fakt je zřetelný i na počtu absolventů VŠ, který činil 30 tis. v roce 2001 a v roce 2010 téměř 90 tis. absolventů. (Český statistický úřad, 2013) [on-line][cit. 2013-02-10]

Rodiče a ostatní lidé starší generace začínají „mladého dospělého“ brát jako partnera. Naproti tomu potomek začíná mít na své rodiče objektivnější náhled, dokonce si to uvědomuje a cení si jejich výhod z pozice těch zkušenějších, více si jich váží (Vágnerová, 2000, s. 302-305). Jednotlivá psychosociální vývojová období a jejich znaky jsou však ještě více nejednoznačně časově vymezena, nežli je tomu u fyzických změn dospělého člověka (Vágnerová, 2000, s. 301).

Na zrání této složky člověka mají bezesporu velký vliv také individuální charakterové a temperamentové vlastnosti jednotlivce, čímž se opět dotýkáme biologické stránky individua. Zde se vedle vlivu prostředí, ve kterém dospělý žije, nepřímou úměrně projeví genetické dispozice jedince, jež získal po svých rodičích již při početí. Je tedy zřejmé, že možných kombinací jednotlivých znaků a vlastností dospělého člověka je nepřeborné množství. Tyto individuální znaky a vlastnosti pak dále ovlivňují další různorodé a více či méně důležité elementy v životě člověka, které spoludotváří typickou, jedinečnou a neopakovatelnou osobnost každého dospělého člověka.

1.2 Střední dospělost (adultium) – 30-45 let

1.2.1 Biologické znaky

Obdobím střední dospělosti (adultia) se člověk dostává do tzv. produkčního věku, kdy je pro společnost nejvíce důležitý. Generativitu doprovází prokreativita (plodnost). Žena i muž plní rodičovskou roli. V dnešní době dochází k posunu horní hranice ukončení oficiální doby produktivního věku. Ve věku, když před dvěma desítkami let ženy končily s porody svých dětí, žena rodí své první dítě, a to mnohdy plánované jako poslední. Běžně tak žena rodí své první dítě po třicátém roce svého života. Fyzická síla a zdraví je v tomto období poměrně stabilní a u člověka nedochází k významnějším změnám.

V průběhu střední dospělosti dochází k možným změnám na sítnici oka, kdy tyto involuční projevy postupují s přibývajícím věkem. Můžeme říci, že všechny analyzátory lidského těla jsou v procesu involuce. Tyto začínající involuční změny se projevují hlavně na kůži, což může být důsledek úbytku tělesné atraktivity. Kůže ztrácí pružnost, objevují se vrásky (Vágnerová, 2000, s. 379).

Období adultia je považováno za vrchol v rozumové oblasti i v oblasti pozornosti průběhu ontogeneze člověka, což může být výhodou pro dospělého člověka, který se v tomto období rozhodl pro další studium. Některé kognitivní schopnosti klesají. Zhoršuje se

krátkodobá paměť, ale znovupoznání a *dlouhodobá paměť* je stále dobrá. Pro ty, kteří se snaží dále studovat, je užitečnější forma logického učení na základě pochopení a zapamatování logické souvislosti učené látky. Učení pomocí mechanické paměť činí mnohým potíže a trvá podstatně déle než v mládí (Hartl, 1999, s. 125).

1.2.2 Psychosociální znaky

U psychosociální složky osobnosti dospělého jedince v období adultia jsou změny přece jen zřetelnější. Ve středním stádiu dospělosti má již člověk určité zkušenosti, dosáhl vyšších psychických a sociální dovedností. Společensky se realizuje a zajímá se o kulturní a společenskopolitické dění ve společnosti. U některých žen, které jsou v tuto dobu matkou a které mateřství odkládaly na pozdější dobu z důvodu získání lepšího pracovního uplatnění, vyšší prestiže na poli práce, se může projevit tzv. syndrom „superženy“. Tyto ženy se snaží být dokonalé po všech stránkách a ve všech oblastech svého života. „Superžena“ je bez stresu, příkladná a dokonalá matka, atraktivní, společenská, stále se vzdělávající, má vysoké cíle, široké zájmy, chce mít vše pod kontrolou. Zvládá roli matky s rolí živitelky, připadá si nenahraditelná jak v rodině, tak v zaměstnání. Bohužel, dříve či později může nastat velká kolize, vyhoření, vyčerpání. Pro každé období života je proto důležité uspořádat si priority. Ne vše musíme v životě zvládat dokonale či dokonce za jiné (Farková, 2009, s. 68-69).

Pokud nedojde k výchově a péči o novou generaci, dojde ke stagnaci vývoje dospělého (Blatný, 2010, s. 172).

Ve věku mezi 30. – 40. rokem života u velké části dospělých dochází k tzv. krizi středního věku. Člověk poprvé rekapituluje svou kvalitu života, své životní postoje, dosažené cíle, zvažuje své další možnosti, seberealizaci a uplatnění v osobním i profesním životě. Člověk, který krizi prožívá, se cítí osamělý, stává se tak introvertnější, více se zaměřuje na vlastní prožitky. Snaží se hledat jistotu a bezpečí spíše sám v sobě (Vágnerová, 2000, s. 384).

Téměř nikoho dnes nepřekvapí studenti v této věkové kategorii. Někteří dohání, co z různých důvodů nestihli v mladším věku, jiní potřebují další zvyšování kvalifikace ke své profesi, nebo musí úplně změnit oblast profese a získat tak studiem patřičného oboru potřebné kompetence. Tyto snahy jsou způsobeny pragmatičtějším uvažováním.

Dnešní postmoderní doba, která je pro člověka náročná po všech stránkách, si však za vyšší kvalitu žití vybírá svou daň v podobě kulturně podmíněných změn, jako je např. prodlužující se délka studia. S tím úzce souvisí oddálení vstupu do manželství, přičemž jsou dnes běžným jevem spíše volné svazky párů, které do manželství ani vstoupit nechtějí. Bohužel, ve velké míře stoupla také vyšší rozvodovost a nižší porodnost mladé generace.

Stálé zaměstnání, jaké znali naši rodiče i prarodiče, je pro dnešní mladou generaci téměř naivistickou představou. Tím se opět dotýkáme oné potřeby neustálého vzdělávání, neboť dosažení určité kvalifikace neznamena pro mladého člověka, že se ve vystudované profesi bude realizovat následujícím zaměstnáním. A tak bychom mohli pokračovat dál. Problém může působit také lokalizace profesního působení, kdy se možnost pracovního uplatnění některé profese vyskytuje jen lokálně v určitých oblastech země. To vyžaduje změnu bydliště z místa, kde žije celá širší rodina. Naše společnost je však ještě málo navyklá na tento trend častějšího stěhování. Touto problematikou se jistě zabývají ve svých pracích studenti oboru sociologie, hospodářské politiky apod., proto se zde o nich zmiňujeme jen opravdu náznakově. O to více se musí mladí lidé učit také odolávat stresovým situacím, tlakům a snažit se k životu v naší společnosti přistupovat zodpovědně.

1.3 Starší dospělost (interview) 45-60 let

Jestliže byl dospělý v předešlé věkové kategorii relativně zdravý, klidný a po všech stránkách stabilní, involuční změny období interview jsou zřetelnější. Faktem je, že za optimálních podmínek je starší dospělý člověk již opravdu zkušený, vychoval děti, vybudoval si kariéru a i zdravotně by měl být v dobré kondici. Avšak... Navzdory dnešní moderní medicíně a jejím možnostem, díky náročnosti předešlých období, kdy se na zdraví člověka ve velké míře podepíše právě výše zmiňovaný stres, nezdravá životospráva a hektický způsob života, pociťuje člověk v tomto věkovém období již pozvolné ubývání síly, a to jak fyzické, tak i psychické.

1.3.1 Biologické znaky

Involuční procesy se na člověku v období interview projevují oproti předešlému období již prokazatelně a zřejmé jsou i na pouhý pohled, což někteří zástupci této věkové skupiny nesou s nelibostí či ankiózností. Mnozí si tyto neodvratitelné změny svou přehnanou zaměřeností na svůj zevnějšek, své ego, nechtějí připustit a snaží se různými způsoby tyto projevy stárnutí maskovat. A to jak ženy, tak stále častěji dnes i mužská část populace starších občanů. K typickým znakům patří např. řídnutí a postupné zešednutí vlasů, vrásky v obličeji, zhoršená elasticita kůže a pigmentové skvrny na pokožce, potřeba korekce zhoršeného vidění pomocí brýlí. Lidé po padesátém roku věku již často potřebují brýle na čtení a jinou práci zblízka. Někteří si tento pokles a potřebu brýlí však nechtějí připustit (Hartl, 1999, s. 114). Objevuje se i zhoršené sluchové vnímání. Typickými znaky stárnutí jsou také vrásky, šedivé vlasy, změna proporcí těla. Involuční procesy se projevují na všech orgánech těla, ne na všech jsou ale tyto změny natolik zjevné, aby je člověk vnímal.

Vyšší nárůst tělesné hmotnosti, který je asi nejzřetelnějším projevem hormonálních změn u žen, kdy ženy prochází tzv. obdobím klimaktéria, trápí spolu s dalšími doprovázejícími znaky téměř každou ženu po 45. roce svého života. Patří k nim např. zvýšená potivost, změny nálad, vynechávání až úplný konec menstruačního cyklu, kdy u ženy dochází k poklesu funkce vaječnicků. Projevy klimaktéria dnes lékaři mohou ovlivnit různou medikací, která průběh tohoto pro ženy nepříjemného období může zmírnit. U mužů se změny oblasti hormonální činnosti projevují zejména v urogenitální soustavě. U obou pohlaví pak mohou nastat neuropsychické problémy, jako např. nespavost, nervozita, deprese, zvýšená podrážděnost, návaly krve do hlavy. Ukončením tohoto přechodného období by tyto problémy měly postupně vymizet.

Velmi podstatné je ovšem také zvýšené riziko výskytu nádorového onemocnění. Proto jsou důležité preventivní lékařské prohlídky a vyšetření, jak u žen, tak u mužů těch orgánových soustav, kde je tento výskyt možný (Vágnerová, 2000, s. 401-406).

1.3.2 Psychosociální znaky

Dva protipóly – tak by se dalo heslovitě popsat období starší dospělosti. Člověk prožívá radosti a má možnosti, které mu dříve nebyly dopřány, na druhou stranu se však začíná obávat nadcházejícího stáří, odchodu do důchodu a s tím souvisejících změn a možných důsledků, které s sebou důchodový věk nese.

Potomci jsou již samostatní, zakládají své rodiny a rodiče, kteří tak najednou neumí vyplnit čas, jež věnovali svým dětem, se dostávají do problému tzv. *syndromu prázdného hnízda*. Tato etapa je jakousi další zkouškou ve vztahu partnerů, neboť právě tento zvrát v jejich společném životě může vést ke kolizi. Je proto důležité, aby páry společně ve shodě našly další společnou cestu, vyplnily nově nabytý čas na své zájmy a potřeby, aniž by se sobě odcizily.

Jak se lidově říká, muži dostávají tzv. *druhou mízu*, kdy tento stav je způsoben jimi prožívanou nejistotou ze své osoby. Mnohdy si tyto komplexy snaží kompenzovat odchodem od ženy či partnerky k mladší a atraktivnější ženě. Pravdou zůstává, že ve většině případů jejich volba a očekávání není naplněno a muži by se tak rádi po čase opět vrátili k předešlému vztahu. Bohužel, mnohdy je k tomuto kroku již pozdě, manželství je rozvedeno nebo důvěra v partnera ztracena. I v tomto období partnerského života je důležitý bezproblémový a důvěrný sexuální život. V této oblasti totiž může docházet k závažným emočním obtížím, které jsou způsobeny pocitem studu za podobu vlastního těla, studu za ještě pocíťované sexuální potřeby a aktivitu. Zde opravdu záleží hlavně na upřímnosti, otevřenosti a síle citu,

kteřou k sobě mají dva lidé po všechna předešlá období společného intimního života. Pokud se nedokázali sladit a otevřít se svými intimními potřebami v mladém věku, je nyní tato otázka pro ně opravdu problém, který může způsobit rozchod, tak jak bylo popsáno výše.

V této životní etapě opět lidé bilancují. Kus života mají již za sebou a nyní si kladou otázku, kolik jim ještě zbývá času a jaké jsou jejich možnosti v tomto zbývajícím čase. Je dobré akceptovat smrtelnost každého z nás. Již Seneca pravil, že smrti bychom se neměli bát, ale měli na ni myslet. Kdo žije s přijatou perspektivou smrti, je svobodnější. Důležité je, jak život prožijeme, méně pak, jak dlouho. Důležité je tedy se vnitřně připravovat již před odchodem do důchodu, naplánovat, čím vyplní senior svůj volný čas, aby si najednou nepřipadal neužitečný, odložený, znužený, osamocený. Je třeba na sobě nadále pracovat, „držet svou úroveň“ v návycích, nárocích, jednání. T. G. Masaryk v Hovorech s Karlem Čapkem řekl: *„Nestárnout, to není jen udržet se, ale stále růst, stále získávat.“* I v nelehkých situacích v životě je důležité nerezignovat.

2 Stáří

V první kapitole se o dospělosti vyjadřujeme jako o poslání, ke kterému každý jedinec aktivně směřuje svým vývojem. Snahou celé společnosti je vychovat ekonomicky a společensky schopné, svébytné, socializované osobnosti, které jsou po fyziologické stránce zdraví produktivní a ekonomicky nezávislí na státu. Důsledkem tohoto vývoje a socializačního procesu má být přínos pro společnost a stát v podobě pracovní síly, zplození a výchovy další mladé generace dětí, tvorby kulturně-sociálních hodnot.

O stáří lze konstatovat, že se jedná o jakousi pomyslnou odměnu za předešlou část života. Dnešní mladá generace by stáří zobrazila „postupem do nejvyššího levelu hry“, ve kterém se již nečeká a nesnaží dostat se do dalšího, vyššího „levelu“, principem je v tomto levelu samotném zůstat co nejdéle, nebo se v něm dostat co nejdále.

„*Stáří je zároveň tělesný, psychický, sociální a duchovní jev*“ (Balter, In: Peter Gruss, 2009, str. 11).

V dospělosti člověk očekává, plánuje, buduje, je aktivním článkem své společnosti. Pro období stáří je hlavním a bohužel velmi důležitým předpokladem „**smíření**“. Nejprve smíření s příchodem stáří a připravenost na něj, ve finále pak smíření se smrtí. A jak kvalitně je stárnoucí člověk tohoto smíření schopen docílit, je přímo úměrně odvislé od kvality osobnostních složek všech výše uvedených jevů, které každý posiloval a vyvíjel po celou dobu svého života. Právě ve stáří prochází každá z těchto osobnostních složek zkouškou, kdy na výsledku závisí mnohdy život samotný. Velice zjednodušeně to můžeme říct slovy známého přísloví „*co se v mládí naučíš, ve stáří, jako když najdeš*“. Již nejde o to zvítězit, ale zúčastnit se.

I když je období stáří rozděleno obdobně jako dospělost do tří období, v tomto věku se změny a typické znaky prolínají všemi obdobími. Proto biologické, psychosociální znaky a involuční změny popíšeme ve dvou následujících oddílech této kapitoly.

I v tomto tzv. **třetím věku** je dělení délky jednotlivého období různými odborníky nejednotné. V naší společnosti se často uvádí dělení podle Příhody. Můžeme říci, že se shoduje s chronologickou definicí Světové zdravotnické organizace (World Health Organisation = WHO). Ta toto období celostně nazývá *senium*, které dále dělí do třech věkových kategorií:

- **Rané stáří:** 60-75 let
- **Vlastní stáří:** 75-90 let
- **Dlouhověkost:** 90 let a více

(Zacharová, Šimíčková, 2011, s. 110)

2.1 Biologické změny ve stáří

Proces stárnutí bývá velice variabilní. Jak jsme již naznačili výše, závisí na interakci dědičných předpokladů a následných různorodých vlivů, které mají pro průběh stáří člověka kvalitativní i kvantitativní dopady. A to jak v kladném, tak i záporném směru.

„Z hlediska vývoje je stárnutí vlastně cestou do stáří, které je přirozenou a v pořadí poslední etapou životní cesty. I tato etapa, stejně jako jiné vývojové etapy, má své specifické biologické znaky. Strukturální i funkční změny, ke kterým dochází při normálním, fyziologickém stáří, mají především regresivní charakter, neopakují se“ (Petřková, Čornaničová, 2004, s. 29).

Každý člověk si po celý život nese určité **genetické dispozice**, které částečně mohou ovlivnit průběh stárnutí a i přibližně možnou délku života. Jedná se o tzv. *primární stárnutí*, genetické hodiny. V určité době se aktivují geny, které mají vliv na průběh stárnutí. (Vágnerová, 2000, s. 448)

Na **vnějších faktorech** závisí, jak dalece se člověk svým životem a jeho délkou přiblíží předpokládané maximální délce života. Jedná se o exogenní typy zátěží tzv. procesu **sekundárně podmíněného stárnutí**. Průběh stárnutí může být takto ovlivněn a být horší, než by se na základě genetických dispozic dalo očekávat. Nepříznivé vlivy se na sebe nabalují a stáří tak s sebou nese výskyt různých nemocí, které mnohdy mají chronický charakter. Výskyt více takových nemocí pak označujeme jako **polymorbiditu**.

Nejčastější příčinou úmrtí seniorů nad 65 let jsou kardiovaskulární, cerebrovaskulární a nádorová onemocnění, která mohou být zapříčiněna vnějšími i vnitřními faktory v životě seniora.

Biologicky podmíněné změny mohou mít charakter změn, které jsou pouhým projevem samotného procesu stárnutí, tudíž jsou považovány za normální (např. zpomalení reakcí, vnímání, obtíže se zapamatováním a následným vybavováním, snížení frustrační tolerance). K typickým jevům patří pokles tělesné hmotnosti i výšky, kdy dochází k degenerativním změnám chrupavek a celého kosterního skeletu. Kostí ztrácejí věkem svou

hmotnost, pružnost i tvrdost. Proto je s přibývajícím věkem a pokročilým stářím větší nebezpečí vzniku zlomenin křehkých kostí, které se mnohem hůře hojí, než je tomu v mládí.

Dokonce i mozek prochází v období stáří snížením své váhy. Formy degenerace ovlivňují opět žlázy s vnitřní sekrecí, které způsobují určité změny chování člověka – ospalost, výkyvy a změny v intelektuální činnosti. Možnými projevy, které jsou znaky ztráty buněk nervové soustavy a buněčných změn, mohou být psychické potíže, jako obtížné zapamatování nového, zhoršení slovní komunikace, horší přizpůsobení novým změnám, snížení odolnosti vůči nepříznivým vlivům, zhoršení motorických projevů např. chvění končetin, vrávorání, těžkopádnost. Právě tyto změny mohou mít podstatnou souvislost s aktivitou stárnoucího člověka v předešlém období svého života. Kvalitu života ve stáří také ovlivní zhoršená *percepce* – vnímání. Je poznamenán zrak, sluch, ale i čich a chuť, což se projeví i na změně oblíbenosti pokrmů (Vágnerová, 2000, s. 448-450).

Na rozdíl od předešlých období života musí ve stáří člověk více kompenzovat a investovat do svých kognitivních zdrojů, sensorických a senzomotorických funkcí. Zrak, sluch i kontrola rovnováhy jsou stále více odkázány na pomoc kognitivních zdrojů, kterých s přibývajícím věkem také ubývá (Lindenberger, In: Gruss, 2009, s. 145). Samozřejmě, tak jako u nemocí, se využívají léky, v tomto případě pomáhají seniorům v jejich každodenním životě různé kompenzační pomůcky.

U starých lidí, stejně jako u malých dětí je také snížena schopnost termoregulace. To platí pro obě polarity. V létě může dojít k přehřátí a v zimě k podchlazení seniora. Musí se tedy hlídat dodržování pitného režimu, kdy senior tuto potřebu často téměř nepocítuje (Šimíčková - Čížková, 2008. Str. 132-135).

Lidé stárnou různým tempem, kdy vnitřní, biologické stáří jednotlivých orgánů nemusí být ve vzájemném souladu ani s chronologickým věkem. Mozek stárnoucího člověka může tak být „padesátiletý“, ledviny „osmdesátileté“ a srdce „šedesátileté“ (Farková, 2009, str. 111).

Pro nás, s ohledem na tuto práci, jsou důležité změny hlavně v oblasti psychosociální. Snižuje se schopnost vstřípivosti, hlavně z nedávné minulosti, např. jména, údaje, události.

A třebaže snad každý senior postupně přijde o své zuby, muži o vlasy a každý více či méně svým vzhledem odpovídá starému člověku, vypadá dnešní generace seniorů, oproti svým vrstevníkům, kteří žili před pár desítkami let, mnohem lépe, zachovaleji. Důkazem je

také mnohem vyšší věk, kterého se dnešní senioři dožívají. V roce 2001 bylo v ČR podle Statistického úřadu 1 415 000 občanů starších 65 let. V roce 2011 již do této věkové kategorie patřilo 1 701 000 občanů (<http://www.czso.cz>¹) [cit. 2012-10-12].

Tím se stává stáří opravdu nejen fenoménem, ale také velkým problémem dnešní společnosti a aktuálním tématem sociologů a politologů nejen našeho státu. Co se nezměnilo, je, že zůstává více ovdovělých žen, kdy i přes pokrok v průměrném dožití umírají muži dříve. Na začátku 21. století je uváděna očekávaná doba života v České republice u mužů 74,2 let, u žen 80,3 let. Před dvaceti lety tyto údaje byly u mužů 72 a u žen 78,5 let. S postupem vývoje společnosti, možností dnešní medicíny a jiných faktorů se odhaduje, že v roce 2065 bude střední délka života u mužů 86,5 a u žen dokonce 91 let (Haškovcová, 2010, s. 23).

V posledních letech se také objevuje mnohem více manželství, která se dožijí ve společném životě výročí diamantové svatby, dokonce i platinové. Mezi staleté jubilanty patří hlavně ženy (zajímavostí je, že se často jedná o bývalé pracovnice v pedagogickém povolání).

2.2 Psychosociální změny ve stáří

Jak jsme již uvedli výše, je třeba se na nadcházející stáří připravovat. A to nejen po stránce materiálního a finančního zabezpečení, ale také psychicky. Je rozlišována **příprava krátkodobá, střednědobá i dlouhodobá**. Nejdelší z nich má být zastoupena ve všech výchovných a vzdělávacích programech již od útlého dětství. Krátkodobá příprava pak 3-5 let před odchodem do důchodu. Otázkou je, kdy je vhodná doba pro střednědobé přípravy na penzi, když se stále více oddaluje důchodová hranice. Ta se nyní pohybuje kolem 60-65. roku života.

Nastávající senioři by měli zvážit velikost bytu, dostupnost a funkčnost řešení jejich bydlení. Často si v těchto letech manželé pořizují nové koupelny, kdy vanu mění za sprchový kout, popř. mění dispozici pokojů v domě se schodištěm tak, aby co nejméně chodili do schodů. Pořizují si i novou kuchyni tak, aby měli vše po ruce. Je třeba pamatovat na zvýšenou potřebu bezpečnosti a vyhýbat se bariérám, které s přibývajícím věkem budou dělat seniorům problémy. Tito adepti na seniory často říkají, že jim tyto nové věci a zařízení vydrží už do jejich smrti. Důležitá je také určitá finanční rezerva. Tato opatření jsou uváděna jako **ekologie stáří** (Haškovcová, 2010, s. 176).

¹ Vybrané demografické údaje v České republice [online]. 2011 [cit. 2012-02-25]. Dostupné z: http://www.czso.cz/cz/cr_1989_ts/0101.pdf

Psychické změny ve stáří jsou pod vlivem biologických i sociokulturních faktorů. Určitě musí mít stárnoucí člověk dostatečně velkou míru sebeúcty. V době, kdy lidé končí s pracovním procesem, jsou již ve většině případů prarodiči. Role prarodiče má obecně pozitivní vliv na psychickou pohodu i potřeby seniora, které se v tomto věku mění svým zaměřením i subjektivním významem pro seniora.

- **Potřeba stimulace** – jejich potomci mají své vlastní rodiny, můžou se tedy cítit osamoceni. S narozením vnoučete ale většinou dochází k návratu k činnostem dětského věku, které těší samotného prarodiče.
- **Potřeba orientace** – starší, zkušenější se snaží mladým často radit, porozumět, což může vyvolávat oboustranné nepochopení a odmítání.
- **Potřeba citové jistoty** – stárnoucí rodiče mohou žárlit na partnera svého dítěte. Je důležitá stálá náklonnost rodičů a jejich dětí.
- **Potřeba seberealizace** – zdravá vnoučata potvrzují kontinuitu i kvalitu rodiny, rodu a tím i samotného prarodiče. Proto se vnoučaty prarodiče často rádi chlubí, je to i jejich zásluha, jejich potomek v další generaci. Zde by měl prarodič pamatovat na stejnoměrné chválení svých vnoučat.
- **Potřeba otevřené budoucnosti** – tzv. *život v zastoupení*. Prarodič se v souvislosti se smířením svého blížícího se konce, nemohoucnosti, raduje a žije životem vnoučete, které je jeho pokračováním. Fandí mu, podporuje ho v jeho koníčcích, vzdělávání. Bohužel ladí této podpory někdy zneužívají (Vágnerová, 2000, s. 457-458). V období, kdy se sami rodiče stávají seniory, mají již svou osobní zkušenost s tělesným a psychickým úpadkem svých rodičů a jejich smrtí. Je několik možných modelů, jak se ke svému stáří člověk postaví:
 - **Optimistický a aktivní** – hledá různé způsoby, jak obtíže stáří přijatelně zvládat.
 - **Realistický, přijatelně optimistický, ale pasivní** – snaží se popírat realitu svého stárnutí, nemohoucnost. Nechce vyvíjet nějakou aktivitu, myslí si, že nemá smysl.
 - **Realistický a pesimistický** – nechce stáří přijmout za své. Takový senior bývá agresivní, kritizuje mládí. Nic nevidí optimisticky, je zahořklý, odmítá pomoc, straní se od okolí. Ve stáří se obecně prohlubuje introverze, která vede až k samotářství.
- **Rezignující a pesimistický** – ve svém životě již nevidí smysl budoucnosti, trpí depesemi. Tento stav se objevuje spíše v pozdním stáří a může být provázen zhoršeným somatickým stavem (Vágnerová, 2000, s. 447).

Člověk s přibývajícím věkem dává přednost stereotypu. Již nemá takový zájem a potřebu se učit něčemu novému. Mnohým novým a moderním věcem nerozumí, nesdílí stejný názor mladé generace. Tím pádem senior vyhledává spíše své vrstevníky, kteří mají stejné zkušenosti, problémy, pochopí je. Dává přednost starým vzpomínkám a podnětům z doby svého mládí jako fotografiím, dopisům, zájmům o staré knihy, filmy... Značný význam mají pro seniory jejich sousedé, proto se neradi ve stáří stěhují do jiných měst. Výhodou je, když ve svém městě mají možnost pobytu v domově pro seniory, kde jsou svým známým nablízku i tehdy, kdy již nemohou bydlet a starat se o domácnost sami. (Sama znám staré občany, kteří se často i po pár měsících či do dvou let vrací zpět do „svého“ města.)

Stáří je přirozená součást života člověka, i když ne zcela veselá, proto je třeba umět staré spoluobčany v naší společnosti chápat, respektovat, snažit se jim pomoci a porozumět, i když to často není lehké. Samozřejmě musí být toto úsilí na obou stranách. Moderní doba se podepsala neblaze i na této stránce života společnosti, kdy stáří a jeho podoby vyvolaly u mnohých lidí fenomén **ageismu**, který se projevuje odporem ke stáří, předsudky vůči starým lidem a pohrdáním vůči nim (Hartl, Hartlová, 2000, s. 20).

Aby nedocházelo právě k takovému úpadku a nezájmu stárnoucích lidí o nové věci, proto jsou důležité volnočasové aktivity, společenské a kulturní akce, pestrá nabídka podnětů, motivace k neformálnímu a informálnímu vzdělávání.

Tato problematika je středem zájmu této práce. Bylo ale důležité si alespoň v kostce nastínit projevy výše popsaneho období dospělosti i stáří k lepšímu pochopení následujících kapitol.

3 Základní pojmy a vzájemné vztahy mezi nimi

Dnes každý mladý člověk ví, že učit se, vzdělávat, zdokonalovat je potřeba po celý život. Nejen v době školních studií spojených s mládím. Ne každý člověk se ale tímto pravidlem dnešní doby řídí. O to méně si tuto potřebu a význam *celoživotního vzdělávání, učení* pro rozvoj jedince i celé společnosti uvědomují starší generace občanů.

Učením, vzděláváním, problematikou v oboru pedagogiky každého státu se zabývá zejména vzdělávací politika. „Role, kterou hraje Evropská unie ve vzdělávací politice, je pouze podpůrná a doplňková. O školských systémech a vzdělávání rozhodují národní vlády členských států, které pak následně spolupracují, aby dosáhly společných cílů, na základě pomoci EU mohou vylepšovat své školské systémy, navzájem se jeden od druhého učí a sdílejí ověřené postupy“ (Blatná, 2009, s. 11).

Spousta odlišných a přesto podobných názvů, pojmů v této oblasti může působit na mnohé zmatečně, nejednotně. Proto je tato kapitola mé práce zaměřena k objasnění a vysvětlení pojmového aparátu, významu jednotlivých souvislostí výrazů, které jsou ve spojitosti se vzděláváním a učením každého člověka již od raného věku.

3.1 Učení a vzdělávání

Vyhánková se ve své publikaci (Vzdělávání dospělých v ČR a EU) snaží osvětlit některé dvojice pojmů, které se zdají být stejného významu. „Učení“ popisuje jako „*úzký samotný kognitivní proces studenta, zatímco „vzdělávání“ nese širší význam a vyjadřuje komplexnost učebních aktivit (zahrnuje mj. také složku vyučování a hodnocení, organizace a řízení edukačních procesů).*“ (Vyhnánková, 2007, s. 8)

Úzké vymezení „učení“ je spojeno hlavně se školním „vzděláváním“, kdy záměrně navozenou činností je docíleno získání určitých znalostí, dovedností či návyků, určitých forem chování, osobních vlastností. Takto definované učení je vlastní jen pro člověka. U člověka je učení spojeno s řečí, kdy jsou popisovány čtyři fáze učení: motivační, poznávací, výkonná a kontrolní. (Grecmanová, 2002, s. 70)

Právě vzhledem k věkové kategorii, kterou se tato práce zabývá, je vhodné zmínit popsanou definici učení podle Hartla, kterou nalezneme v Psychologickém slovníku:

„Učení znamená činnost intelektu jako nejúčinnějšího prostředku rozvíjejícího osobnost v dětství a zpomalující stárnutí ve věku pozdějším. Učení znamená zvědavý životní styl, nikoli jen vštěpování faktografických položek. (Hartl, 2004, s. 637).“

Hartl se následně zmiňuje, že v dospělém věku je již člověk schopen lépe chápat vztahy v nových informacích, lépe řeší problémy, ovládá umění učit se. Konstatuje, že učení je schopnost, kterou lze rozvíjet až do nejvyššího stáří, kdy tak dospělý činí zvláště samostatným učením tzv. sebevzděláváním (Hartl, 2004, s. 637).

Učení v produktivním a následně postproduktivním věku je tedy žádoucí a člověk se za své další sebevzdělávání rozhodně nemusí stydět.

3.2 **Vzdělávání dospělých versus celoživotní vzdělávání**

Výstižné definování vztahu pojmů „vzdělávání dospělých“ X „celoživotní vzdělávání“ je uvedeno v publikaci H. Vychové již samotným názvem kapitoly: *Další vzdělávání dospělých – podmnožina celoživotního vzdělávání* (Vychová, 2008, s. 12).

Celoživotní vzdělávání zde Vychová popisuje jako jisté kompedium aktivních činností, které formují znalosti a dovednosti po celý život člověka. Důležité je pochopení časového období tohoto procesu, kdy má prostupovat průběhem celého života člověka a ne jen určitou částí. Lidé by *celoživotní vzdělávání* měli vnímat jako samozřejmou a neoddelitelnou aktivitu po celý život.

Např. dokument Rozhodnutí Evropského parlamentu a Rady EU z roku 2006 definuje celoživotní vzdělávání jako „veškeré všeobecné vzdělávání, odborné vzdělávání a odbornou přípravu, neformální vzdělávání a informální učení v průběhu života, jejichž výsledkem je zdokonalení znalostí, dovedností a schopností v osobní, občanské, sociální nebo se zaměstnáním související perspektivě. Zahrnuje poskytování poradenských služeb (Úřední věstník Evropské unie, 2006, s. 6).

Pro vzdělávání dospělých je typické právě časově ohraničení, jakési pomyslné mantinely pro ty, kterým je určené. Celoživotní vzdělávání časový úsek na přímce života vymezen nebo nějak omezen nemá (Vychová, 2008, s. 12).

Celoživotní vzdělávání jako konstrukční celek nelze tedy dopředu explicitně naplánovat. Celoživotní vzdělávání lze ale členit do dvou základních etap, které označujeme jako **počáteční** a **další vzdělávání**, které se dále dělí na **určité stupně vzdělávacích programů**.

- **Počáteční vzdělávání** začíná **základním vzděláváním, které je rozděleno na primární a nižší sekundární** stupeň s označením (ICSED 1,2). Tyto dva stupně mají všeobecný charakter a zpravidla se kryjí s povinnou školní docházkou.
- **Střední vzdělávání** je zařazeno na vyšším sekundárním stupni (ISCED 3). Střední vzdělávání má všeobecný nebo odborný charakter, je ukončeno *maturitní zkouškou* (ISCED 3A), *výučním*

listem (ISCED 3C) nebo *závěrečnou zkouškou* (ISCED 3C). Součástí středního vzdělávání je v ČR i tzv. **nástavbové studium** pro absolventy středního vzdělání s výučním listem (ISCED 4) ukončené maturitní zkouškou.

- **Terciární vzdělávání** je další možností vzdělávání ve stupni (ISCED 5, 6). Zahrnuje široký sektor vzdělávací nabídky následující zpravidla po vykonání maturitní zkoušky. Poskytuje specializované **vzdělávání odborné** nebo **umělecké**. Náleží k němu vysokoškolské vzdělávání uskutečňované vysokými školami, **vyšší odborné vzdělávání** uskutečňované vyššími odbornými školami a částečně i **vyšší odborné vzdělávání v konzervatořích**. Zákonné splnění je pouze u povinné školní docházky (Strategie, 2007, s. 8 - 9).

Další vzdělávání je přisuzováno období po prvním vstupu člověka na trh práce. Další vzdělávání může mít různé formy získání nových znalostí, dovedností i kompetencí, které jsou pro člověka důležité, a to v různých stránkách jeho života. Člověk se nadále vzdělává z důvodu **pracovních potřeb** a uplatnění na trhu práce, nebo pro seberealizaci v **kulturně společenském a politickém dění** v jeho životním prostředí. Samozřejmě je i možnost vzdělávání v **zájmových činnostech** člověka, které jej nejen dále individuálně rozvíjí, ale svým působením zajišťují pro člověka určitou psychohygienu (Strategie celoživotního vzdělávání ČR, 2007, s. 11).

Stále častěji se také v různých učebnicích a dokumentech (např. Memorandum 2000) setkáváme s trochu neobvyklým výrazem **všeživotní učení (lifewide)**. Toto pojmenování má naznačovat a vybízet k učení lidově řečeno „vždy a všude“, v každém prostředí a situaci.

3.3 Typy celoživotního vzdělávání

Každý dospělý má volnou možnost výběru, jakým způsobem se bude dále vzdělávat. Dokumenty Evropské unie rozeznávají tři hlavní podoby celoživotního učení, které jsou obsaženy ve *Strategii celoživotního učení ČR (2007)*, což je základní strategický dokument pro ostatní průřezové a dílčí koncepce a politiky v této oblasti a představuje ucelený koncept celoživotního učení, který byl schválen vládou ČR (<http://www.msmt.cz>²) [cit. 2013-01-20].

² Strategie celoživotního učení. Praha: MŠMT, 2007. 80 s. ISBN 978-80-254-2218-2. [online]. [cit. 2013-01-25] Dostupné z: http://msmt.cz/uploads/Strategie_CZU_schvaleno_vladou.pdf

Celoživotní vzdělávání je dle této strategie rozděleno do tří skupin na **formální vzdělávání, neformální vzdělávání a informální učení.**

Realizace **formálního vzdělávání** probíhá ve vzdělávacích institucích typu školy. Ukončení, úspěšné absolvování formálního vzdělávání je potvrzeno specificky daným osvědčením (např. vysvědčení, diplom). Obsah, forma výuky i hodnocení, organizace v těchto institucích je legislativně ukotvena právními předpisy každého státu. Jedná se o záměrné vzdělávání s danou strukturou a organizací.

Využití některé z forem **neformálního vzdělávání** nabízí získání nových vědomostí, dovedností a kompetencí, nebo jejich další prohloubení a zlepšení postavení v pracovním či společenském životě člověka. Má formativní charakter. Jedná se většinou o rozšíření poznatků z předešlého formálního vzdělávání, k rozvíjení celé řady dovedností a kompetencí mimo rámec formálního vzdělávacího kurikula. Neformální vzdělávání je tedy cílené, plánované různými programy. Neformální vzdělávání se zaměřuje na všechny cílové skupiny populace, realizátory jsou různé instituce, které mohou být jak státní, tak také soukromé, může se jednat o vzdělávání prostřednictvím zaměstnavatelů nebo různých nestátních neziskových organizací, občanských sdružení apod. Nabídka takového typu vzdělávání je oproti formálnímu podstatně přizpůsobivější aktuálním potřebám a požadavkům ze strany společnosti.

Do nabídky neformálního vzdělávání můžeme zahrnout různé *kurzy cizích jazyků, rekvalifikační kurzy*, které pomohou k získání nové kvalifikace nebo rozšíření stávající kvalifikace uchazeče a zájemce o zaměstnání. *organizované volnočasové aktivity* jak pro děti, mládež, tak i pro dospělé.

Nutnou podmínkou pro realizaci tohoto druhu vzdělávání je účast odborného lektora, učitele či proškoleného vedoucího. Lektor, jenž řídí některou z výše uvedených aktivit neformálního vzdělávání, musí být pro tuto činnost odborně způsobilý. Ukončením neformálního vzdělávání člověk nedosáhne vyššího stupně vzdělání, jako je to u formálního vzdělávání. (Strategie celoživotního učení ČR, 2007, s. 9)

Jistě mnozí z tzv. „dříve narozených“ potvrdí, že díky absolvování některého druhu neformálního vzdělávání (např. některého z rekvalifikačních kurzů, jazykových kurzů apod.), získali potřebnou dávku sebedůvěry, začali si více věřit, přišli do styku s lidmi, zlepšila se jejich komunikativnost, zájem o nové poznatky. Tento úspěšný krok je následně motivoval k dalšímu studiu některého typu formálního vzdělávání.

Informální vzdělávání se týká každého jedinice. Tento typ vzdělávání a získávání vědomostí, osvojování si dovedností a kompetencí je blízky každému člověku, aniž by si to

uvědomoval, neboť tyto poznatky vychází z každodenních zkušeností a činností nejen v práci, ale i v rodině, ve volném čase, mezi vrstevníky, sledováním televize, internetu, čtením novin a tak podobně. Zahrnuje také **sebevzdělávání**, kdy učící se člověk nemá možnost ověřit si nabyté znalosti (např. televizní jazykové kurzy). Na rozdíl od formálního a neformálního typu vzdělávání má neorganizovanou, nesystematickou, nekontrolovanou formu a není institucionálně koordinováno. (Palán, 2002, s. 83)

Kvalita získaných vědomostí je závislá výhradně na aktivitě samotného jedince, jeho zájmu o nové poznatky. Důležitým faktorem jsou předpoklady a možnosti učícího se, což také ovlivňuje jeho předchozí dosažené vzdělání, schopnosti organizace a orientace ve struktuře, důležitosti a propojenosti jednotlivých oblastí jeho zájmu ke vzdělávání. Ne vždy tak může jedinec dosáhnout takových poznatků či dovedností, jakých by chtěl.

Předností tohoto typu vzdělávání je jistě jeho relativně velká dostupnost v každém životním období člověka. Člověk se takto může učit a dále vzdělávat na jakémkoli vhodném místě, v různorodém prostředí. I čas si každý jedinec určuje podle svých možností, přání a je tedy poměrně neomezeno po celých 24 hodin dne.

I když proces informálního učení provází člověka již od raného dětství, kdy takto nabývá vědomostí, dovedností hlavně nezáměrně a v důsledku interakce a zkušeností ve svém okolí, rodině, hovoříme o tomto způsobu vzdělávání zejména v kontextu dalšího vzdělávání v dospělosti a pozdějším věku.

4 Informální učení a sebevzdělávání

V předcházející kapitole jsme popsali formy celoživotního vzdělávání. Ačkoli je ve společnosti a vzdělávací politice primární pozornost zaměřena na první dva typy, formální a neformální vzdělávání, v naší práci se zaměříme na informální učení, které je poněkud opomíjené. Třebaže je tento typ nazván informálním „vzděláváním“, logicky se ve většině různých pedagogických zprávách a vědeckých pracích popisuje jako **informální „učení“**, a to i v textech cizích autorů. Proto i v této práci se budeme držet tohoto pojmu. Pro bližší porozumění tomuto způsobu získávání nových poznatků se jistě i mnozí s tímto pojmenováním lépe ztotožní. Samotným aktérům, kteří se takto snaží o nabytí nových hodnot pro svou seberealizaci a z jakýchkoli důvodů nezvolili formální či neformální typ vzdělávání, je pojem **informální učení** bližší. Slovo vzdělávání vyvolává v člověku spojitost se školním (či jinak organizovaným) vzděláváním a k němu přiřazené povinnosti.

Dokladem toho, že informální učení je v současné době doposud trochu mimo zájem vzdělávací politiky, i samotných autorů odborných knih a výzkumů je poznatek, že nabídka vědecké knihovny neobsahuje ani jeden titul, který by byl už svým názvem a celým obsahem zaměřen na informální učení.

Knihy, které dané téma obsahují, popisují informální vzdělávání jen okrajově, nebo je tomuto typu vzdělávání věnována jedna kapitola z knihy.

Výše popsaná skutečnost byla pro mne opravdu hodně překvapující, a to ne v dobrém slova smyslu. Bohužel, vzhledem k těmto zjištěním je zdroj informací k našemu tématu značně omezen. Literatury zabývající se informálním vzděláváním je velmi poskrovnu. Převahu tvoří různé zprávy ze zahraničí, dlouhodobé záměry vzdělávání, výsledky dotazníků jako např. *Dotazník hoc modul 2003*, *Dotazník Další vzdělávání dospělých 2007*, *Dotazník vzdělávání dospělých 2005*, *Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy v České republice*.

Vědecké práce je v informálním učení také jako šafránu. Věnuje se jí např. profesor Ladislav Rabušic, který se celoživotním vzděláváním zabývá spolu se svojí ženou. Někteří z jeho studentů pak na téma zabývajícím se informálním učením píší své závěrečné práce.

Informální učení bylo nejvýznamnějším typem učení již od nepaměti. Postupně byla jeho důležitost v celoživotním vzdělávání vytlačena mladšími „certifikovanými“ typy učení. Formální a neformální vzdělávání se postupně staly tím nejdůležitějším měřítkem vzdělanosti.

Informální učení jako důležitá součást dalšího vzdělávání, vzdělávání dospělých a seniorů bylo opomíjeno. V dnešní vzdělávací politice mají k této formě učení blíže snad jen **alternativní školy**, které jsou založeny na principu individuálních potřeb jedince.

„ Informální učení však pravděpodobně chybí na scéně vůbec, ačkoliv je to nejstarší forma učení a v raném dětství jí nadále zůstává. Skutečnost, že se mikropočítače uplatnily v domácnostech dříve než ve školách, zdůrazňuje význam informálního učení. Informální kontext představuje obrovský potenciál učení a mohl by být důležitým zdrojem inovací metod vyučování a učení“ (Memorandum, 2000, s. 8).

Ale stejně tak, jako v architektuře stavební slohy, nebo styly odívání, můžeme s určitostí říci, že informální učení ještě čeká na tu opravdovou renesanci v rámci celoživotního vzdělávání. Snahy o zpřístupnění tohoto typu učení pro celospolečenské a pracovní uplatnění jedinců se sice v odborných kruzích vzdělávání objevují, ale pevnou půdu pod nohama informální učení ještě zdaleka ve vzdělávací politice nemá.

4.1 Znaky informálního učení

V následujícím textu se budeme snažit informální učení blíže specifikovat, popsat možnosti využití tohoto typu učení, abychom z něj vyšli v praktické části.

Po staletí se znalosti a dovednosti dědily běžně z otce na syna, z matky na dceru. V minulosti formální doklady o získaném vzdělání či nabytých zkušenostech prakticky neexistovaly. Takto postavené informální učení v současnosti zůstává jen v méně ekonomicky rozvinutých zemích (Rabušic, Rabušicová, 2008, s. 77).

Hlavním a jediným aktérem v informálním učení je samotný jedinec jako individuum, který se snaží získat nové dovednosti a znalosti hlavně formou **sebevzdělávání**, které můžeme popsat jako *„vzdělávání, v němž si jedinec převážně sám stanovuje cíle, vybírá učivo, volí metody, motivuje sám sebe, řídí a kontroluje své učení, hodnotí kvalitu svého učení a přijímá další rozhodnutí“* (Průcha, 2008, s. 260).

Kvalita, míra i obsah informálního učení je problematické empiricky ověřit, hodnotit, podle některých autorů, téměř nemožné. Zůstává otázka, jak změřit kvalitu tohoto učení. (Rabušic, 2008, s. 84).

Informální učení zahrnuje dvě podoby učení. První variantou informálního učení je **nezáměrné (bezděčné) učení**, jež vychází z každodenního života, v dětství hlavně v primární skupině, kterou je pro dítě jeho rodina. Týká se nezáměrného zapamatování vnímaných informací, osvojování dovedností z každodenních zkušeností. Trvalost a efektivita zapamatování nezáměrně získaných informací a dovedností je hodně ovlivněna emocionalitou

tohoto procesu. Je reprezentováno také sociokulturním učením mezi vrstevníky (spolupracovníky), v komunitě.

Druhou variantou je **záměrné (intencionální)** informální učení, kdy mluvíme o sebeurčení aktivit učícího se jedince, s cílem nového poznání, získání informací, ale i kompenzace, která může spočívat ve vyrovnání nedostatků vědomostí, dovedností, potřeb seberealizace, participace, integrace. Učení je založeno na určitých pravidlech a formách. Jako příklad můžeme uvést učení vaření svíčkové omáčky podle receptu. U informálního učení je záměrné učení hodně ovlivňováno motivací a vůlí jedince k učení. Jak uvádí M. Rabušicová ve svých prezentacích pro studenty, informální učení je efektivnější, jestliže jeho funkcí je afektivní učení vztažené k hodnotám a přesvědčením. (<http://www.phil.muni.cz/>³) [cit. 20013-01-28]

U informálního učení jedince hraje důležitou roli také **časová podmíněnost**, kdy učící se osoba může pro informální učení vzhledem ke svým každodenním povinnostem k rodině, zaměstnání, zdravotnímu stavu, využít pouze chvíle svého volného času, odpočinku. **Volný čas** můžeme popsat jako dobu, jež zbývá po ukončení pracovních činností a naplnění všech požadavků nutných k zajištění běžného života. Je založen na dobrovolném strukturálním uspořádání, včetně určení disponibilní doby (Šerák, 2009, s. 26-27).

Dobrovolná volba nabízí v informálním učení také jeho možnost **různorodosti edukačního procesu**, kdy edukační proces je „taková činnost lidí při nichž se nějaký subjekt učí a jiný subjekt (nebo technické zařízení) mu toto učení zprostředkovává, tj. vyučuje“ (Průcha, 2000, s. 16). Informální učení může probíhat v různorodém edukačním prostředí a za různorodých podmínek.

Dobrovolnost je pak hlavním znakem informálního záměrného učení, které zcela odkázáno na vůli a dobrovolnosti rozhodnutí jedince.

Pestrost druhů učení, která ovlivňuje u informálního učení výběr druhu učení, je bez mantinelů. Důkazem takto široké škály druhů učení, ve kterých se člověk může sám zdokonalovat, jsou např. televizní soutěže typu: *Česko-Slovensko má talent, X faktor*.

³ O informálním učení v České republice [online]. 2011 [cit. 2012-01-28]. Dostupné z: <http://www.phil.muni.cz/wupv/home/Documents/mpsv-projekt-prezentace/O%20informalnim%20uceni%20v%20Ceske%20republice.pdf>

Disciplinovanost je nutná u každého typu vzdělávání, avšak u sebevzdělávání je síla vůle, odhodlání a důslednost nejvíce důležitá ze všech tří pilířů forem vzdělávání, neboť jen na vůli a dobrovolném rozhodnutí a činu jedince je odvislý výsledek tohoto učení.

4.2 Sebevzdělávání a jeho formy

Abychom mohli hovořit o „formách“ sebevzdělávání v informálním učení, musí se jednat o záměrné učení, které si každý člověk sám plánuje, snaží se o jeho realizaci. V procesu sebevzdělávání (autodidaxe) je člověk v roli subjektu i objektu učení (Barták, 2008, s. 96).

U „*sebeřízeného učení*“ je nutné vyzdvihnout jeho význam, kdy je ve značné míře sebevzdělávání také sebevýchovou (Šerák, 2009, s. 78). **Sebevýchova** je projevem vlastního úsilí ve formování životních postojů, životního stylu, kulturnosti chování, způsobů hodnocení apod. **Sebevzdělávání** se projevuje prohloubením vědomostí, zdokonalením a novými dovednostmi, rozvojem schopností, návyků jedince (Pospíšil, 2001, s. 99).

Sebevzdělávání je řazeno do celoživotního vzdělávání. Člověk může tímto způsobem učení rozšiřovat své vzdělání, vědomosti v oblasti politické, náboženské, pracovní-kvalifikační, všeobecného charakteru i kulturně-estetické. Sebevzděláním získává také řadu zájmově orientovaných dovedností (Mužík, 2005, s. 112).

Sebevzdělávání napomáhá způsobilosti řešení nových problémů v životě člověka, hlavně v dospělém věku.

Formy sebevzdělávání se didakticky řadí do prostředků vzdělávání, které mají vysokou didaktickou relevanci, tj. ty, které působí přímo na učícího se jedince (Mužík, 2004, s. 93).

Formu sebevzdělávání si každý člověk může zvolit dle svého uvážení. Neplatí ani pravidlo jedné formy. Může je v procesu učení měnit, kombinovat či doplňovat.

Snad každého napadne jako nejtýpější forma učení prostřednictvím **naučné literatury, učebnic**. Literatura může mít podobu encyklopedií, naučných slovníků, odborných publikací s vědeckým podtextem zaměřených na vybrané téma, ale učící se si může volit i lehčí formu zprostředkování informací knihami v podobě beletrie, které jsou však založeny na faktech. U tohoto výběru jsou významné např. historické romány, které jsou napsány podle historických skutečností, jež se v knize popisují čtivou formou.

V posledních letech také výrazně vzrostla nabídka naučně orientovaných časopisů. A to snad ve všech oblastech, které mohou čtenáře zajímat. Od časopisů o vaření, zahrádkaření, rybaření, po cestopisné, historické, technicky zaměřené, pomáhající domácím uživatelům

s PC a různými programy, dokonce i časopisy zaměřené na fotografování a využití různých programů s tím spojených. Nabídka je opravdu pestrá. Svě si najdou nejen začátečníci a laická veřejnost, ale i ti, kteří jsou v dané oblasti již na vyšší úrovni se znalostmi, a tudíž i s nároky na tyto časopisy. Časopisy si mohou čtenáři kupovat náhodně, pravidelně, střídát tituly, nebo odebírat díky zvýhodněnému předplatnému časopis přímo domů

S vývojem elektroniky, kterými jsou různé **video, CD a DVD přehrávače**, vzrostla i nabídka a tedy i dostupnost různých **audio i video nahrávek** na těchto nosičích. Ty jsou určeny pro spotřebitele, kteří mají zájem o samostudium, i pro ty, kterým poslouží jako doplněk při formálním studiu ve škole. Nevýhodou této formy sebevzdělávání je, že se na mnohé nemůže zákazník podívat před zakoupením. Proto se může stát, že bude učícímu se vyhovovat skladbou a stylem výkladu, např. v učení cizího jazyka, až několikátý zakoupený produkt. Dnes, v době internetových reklam, mnozí učící se využijí nabídky vyzkoušení vybraného výukového materiálu díky tzv. demoverzi před tím, než si jej doopravdy zakoupí. Demoverze obsahuje krátkou ukázkou formy prezentace studijních materiálů, aby si učící se člověk mohl udělat představu o koncepci a principu využití příslušného materiálu.

Nepřeberné množství informací a možností k samostudiu pro všechny věkové kategorie nabízí **internet**. A to nejen v té nejjednodušší formě, kdy zájemce prohlíží a čte informace zobrazené na webových stránkách. Mimo to může využívat různé on-line programy, ve kterých je zakomponována výuka od vysvětlení dané problematiky po následné procvičování, kontrolní testy apod. I literatura je dnes v mnoha případech již dostupná ke čtení a prohlížení v elektronické verzi. Záleží pak na zájemci, kterou formu zobrazení informací upřednostňuje. Lze si zaplatit i on-line kurzy, kdy jsou vaše výkony vyhodnoceny lektory, kteří vám mohou odpovědět i na vaše dotazy k učební látce.

Knihovny, ať ty vědecké, městské či malé na vesnici, všechny knihovny mají určitou nabídku publikací, ve které si dospělí i senioři mohou zapůjčit tituly, které jim poskytnou informace se vzdělávacím potenciálem. V městské knihovně pak není problém si také objednat za poplatek zaslání vybraných knih z vědecké knihovny. Katalogy knihoven jsou dnes ve většině měst již v internetové podobě. V České republice je nyní registrovaných asi 1943 knihoven. (www.knihovny.net⁴)[cit. 20013-0-28]

⁴ Knihovny v České republice [online]. 2012 [cit. 20013-01-28]. Dostupné z:<http://www.knihovny.net/default3.htm>

Vědomosti získané z výše uvedených zdrojů sebevzdělávání si může každý člověk doplnit a obohatit návštěvami různých **galerií** (výtvarné umění), **muzeí** (historické, přírodovědné, technické...), **koncertů, výstav**, účastí na některých z **přednášek a setkáních s odborníky** v dané oblasti vzdělávání apod. Muzea a galerie patří mezi nejznámější a nejnavštěvovanější organizace kulturního a estetického vzdělávání. (Šerák, 2009, s. 142) V roce 2008 bylo v České republice evidováno statistickým úřadem 66 galerií a 361 muzeí. **(Chyba! Odkaz není platný.**[cit. 2013-02-28]

Podstatou jejich činnosti je plánovité shromažďování, spravování a vědecké zpracovávání sbírek hmotného dokladového materiálu, které mohou být dále využívány k rozvoji kultury, k vědeckému bádání i k výchově (Šerák, 2009, s. 142).

Nevýhodou je, že tato forma sebevzdělávání může být méně dostupná díky vzdálenosti od bydliště. Problémem se také stává nižší finanční možnost nebo časové omezení. Pokud k tomu však ještě uvedeme také setkávání se známými, kteří jsou stejně či podobně zájmově orientováni, působí na člověka tento typ sebevzdělávání silně emotivně. Velkým přínosem pro seniory může být také např. setkávání se svými mladšími kolegy, kteří je obeznámí s vývojem oboru, ve kterém pracovali apod.

Pro formu sebevzdělávání a využití různých didaktických pomůcek se učící rozhoduje podle různých zřetelů a okolností. Může se jednat o minulé zkušenosti ve vzdělávacím procesu, kdy mu jako studentovi některé formy učení vyhovovaly více a díky nim se mu informace k učení rychleji a kvalitněji zapamatovaly, pochopil snadněji jejich souvislosti. Na výběru formy sebevzdělávání má samozřejmě velký vliv celková osobnostní charakteristika učícího se jedince, jeho finanční možnosti ke zprostředkování dané formy, dostupnost určitých forem sebevzdělávání, předcházející výchova a vzdělání, kterou si jako dospívající vytvořil určitý hodnotový žebříček. Podle Pospíšila je ve výsledné kvalitě sebevzdělávání důležitá osobnost učícího se jedince, který procesem sebevzdělávání prochází jakousi zkouškou charakteru i hodnotové soustavy (Pospíšil, 2001, s. 97).

K tomu, aby se člověk vůbec pokusil o samostatně řízené učení, které má mít určitý plánovaný efekt, je nepostradatelná **motivace** k sebevzdělávání ve vybrané oblasti, činnosti.

Motivace je také nejsilnějším „hnacím motorem“ k úspěšnému dosažení sebevzdělávacího cíle. I ten člověk, kterému se pravidelné sebevzdělávání nedaří, ale stále se o něj znovu pokouší, má nějakou motivaci k tomu začít znovu. Bohužel, i u sebevzdělávání může být motivace jak pozitivního, tak i negativního charakteru. Zde je „motivem“ k sebevzdělávání např. strach ze ztráty dosavadního místa v zaměstnání, či dokonce strach z role „seniora“, kdy se člověk snaží svému okolí a hlavně sobě dokazovat, že je stále vitální,

soběstačný, jde s dobou, nepotřebuje pomoc. Hlavně u seniorů je tedy důležité, více než v kterékoli jiné životní etapě člověka, aby ve vztahu k sebevzdělávání dominoval pocit „*chci*“ a nikoli „*musím*“. I v tomto případě platí, že pozitivní motivace je přínosnější a efektivnější než motivace negativní.

... motivace představuje velmi dynamickou komponentu, která je u zrodu našeho chtění a snažení, směřování, rozhodování, jednání a satisfakce v životě (Chalupa, 2007, s. 114).

Odborníky jsou popisovány dva typy motivace: *vnější* a *vnitřní*. Vnitřní motivace je v úzké souvislosti s vlastními zájmy jedince. Na vnější motivaci má vliv okolí jedince, odměny, postihy atd. (Nakonečný, 2009, s. 422). Čím lepší výsledek a úspěch z procesu sebevzdělávání, tím větší motivací je tento úspěch pro další učení se.

Ne každá forma učení a vybraná didaktická pomůcka poskytuje stejnou kvalitativní i kvantitativní úroveň poskytovaných vědomostí, dovedností. Tato rozdílnost se však vyskytuje i u forem a prostředků učení ve formálním i neformálním vzdělávání. Důležitá je proto následná zpětná vazba a možnost dalšího doplnění potřebných informací.

4.3 Bariéry sebevzdělávání

Vzdělávání s sebou vždy přináší určité oběti. Aby lidé dosáhli dobrých výsledků při studiu ve škole, musí každý pro to něco udělat či obětovat. Někdo více, jiný zase méně. Záleží na určitých faktorech a podmínkách. Student, který má dobrou paměť, a stačí mu dávat ve škole pozor, ten si doma učební látku jen zopakuje, oživí. Na rozdíl od jiného studenta, který, pokud chce dosáhnout stejně dobrého výsledku jako výše uvedený student, musí sedět nad učením i několik hodin a věnovat studiu a přípravě na zkoušku spoustu svého „*volného*“ času. Záměrně je zde uveden „*volný čas*“, neboť, za jiných okolností, by se mohl student věnovat odpočinku, trávit tento čas s rodinou, přáteli, zabývat se koníčky

Volný čas je uváděn jako časový úsek, který zahrnuje různé činnosti: odpočinek, rekreaci, zábavu, zájmové činnosti, zájmové vzdělávání, dobrovolně společensky prospěšnou činnost i časové ztráty s těmito činnostmi spojené. Z hlediska dětí a mládeže do volného času nepatří vyučování a činnosti s ním související. U dospělých můžeme zmínit, že do tohoto času nepočítáme povinnosti spojené s provozem rodiny, domácnosti (Pávková, 2008, s. 13). Volnočasové aktivity také uspokojují lidské potřeby rozvoje osobnosti a tím přispívají k relativní harmonii a rovnováze člověka (Grecmanová, 2002, s. 178).

K dosažení pozitivních výsledků sebevzdělávání dospělí i senioři musí obětovat nejen svůj volný čas. Některé faktory, podmínky či postoje však mohou pro proces sebevzdělávání být problémem, bariérou.

Určitě podstatnou bariérou v zájmu o sebevzdělávání v produktivním a postproduktivním věku je předešlá **úroveň dosaženého vzdělání**. Obecně je znám fakt, že o další vzdělávání v průběhu života jeví zájem převážně lidé s vyšším vzděláním. „*Vzdělání plodí další vzdělání*“ (Rabušicová, 2008, s. 110).

Samozřejmě to však není pravidlem. I lidé, kterým se z různých důvodů nepodařilo dosáhnout vyššího vzdělání, se v mnoha případech snaží o další vzdělávání. Jelikož mají méně zkušeností, může být tento proces pro ně o to těžší. Někteří mohou dosažené vzdělání považovat za dostačující a dále se vzdělávat nechtějí.

Někdy může být bariérou pro další učení se **rodina**. Tuto bariéru uvádějí převážně ženy, které všechen čas věnují práci v domácnosti, s domácími pracemi jim nikdo nepomůže, svůj volný čas věnují dětem, případně odpočinku. Na učení již nemají čas a sílu, i když by se učily rády. Partner je ve snaze o sebevzdělávání nepodporuje.

Samotné **zaměstnání** může pro některé dospělé být tak vyčerpávající fyzicky, psychicky, i časově, že na další vzdělávání není čas nebo motivace.

Dnešní **venkov** již není tak prostý, jak tomu bývalo dříve. I dnes se však ještě stává, že dostupnost k některým možným formám vzdělávání je problematická. Může se jednat o velkou vzdálenost od města, nemožnost připojení na internet, chybějící knihovny, špatnou dostupnost do města autobusem či vlakem.

Podstatným problémem omezujícím člověka nejen v učení je špatný **zdravotní stav**. Může se jednat o nemoci či postižení, které brání možnosti dále se vzdělávat. V běžných podmínkách se tento problém vyskytuje spíše v seniorském věku, ani v tomto příkladu možné bariéry se nejedná o pravidlo.

Dále také ovlivňuje člověka **prostředí, ve kterém žije**, kde přichází do kontaktu a žije s určitými lidmi. Jedná se lidi z blízkého okolí, sousedy, spolupracovníky v práci, příbuzné z rodiny. Společenství těchto lidí může také u člověka určitým způsobem snižovat motivaci k dalšímu vzdělávání. Pokud toto okolí neparticipuje na hodnotách vzdělání, dalšího vzdělávání, či dokonce dává najevo určité pohrdání vyšším statusem vzdělání, pak jedinec nemá chuť nebo mu není dána možnost dále se vzdělávat.

Životní styl člověka a jeho zájmy se také mohou promítnout do zájmu o sebevzdělávání. Činorodý člověk, který má koníčky, zájmy, zajímá se společenské dění, najde vždy nějaké téma, které jej zajímá, chce se o dané problematice dovědět více. Pokud však

život dospělého či seniora naplňují jen povinnosti, které dělá z nutnosti, setrvačnosti a jeho život je spíše v osamocení, nemusí tak mít ani **téma zájmu**, o které by se mohl zajímat, vzdělávat se v něm.

Vedle nedostatku volného času k sebevzdělávání se často uvádí **nedostatek finančních prostředků**, které chybí člověku, aby si mohl koupit potřebné materiály k učení, nebo financovat cestovné a náklady spojené s návštěvami kulturních akcí jako jsou divadelní představení, koncerty, vstupné do muzeí, hradů, registrace v knihovnách apod.

Jak již bylo zmíněno v předešlém textu, podstatnou bariérou může být také **slabá vůle, nízká motivace, vytrvalost a odhodlání** se učit. Tento faktor může souviset se **špatnou organizací procesu učení**, špatným časovým rozvržením, složitostí učiva či špatně zvolenou formou učení.

5 Výzkum sebevzdělávání u dospělých a seniorů

V teoretické části této práce jsme popsali jednotlivé věkové kategorie respondentů, na které se zaměříme ve výzkumném šetření. Obsah celoživotního vzdělávání jsme představili tak, aby bylo zřejmé, do jaké jeho části je zařazeno sebevzdělávání.

Pro empirickou část naší práce jsme zvolili výzkumné šetření metodou dotazníku, který nám může poskytnout širší informace v této oblasti vzdělávání.

5.1 Cíle výzkumu a formulace výzkumných otázek a hypotéz

Hlavním cílem výzkumu je popsat a analyzovat problematiku sebevzdělávání u dospělých a seniorů, a to se zaměřením na formy a způsoby sebevzdělávání, zájem a motivaci a vnímané bariéry.

Dílčí cíle výzkumu budou naplněny zodpovězením následujících výzkumných otázek:

1. Do jaké míry se dotázaní dospělí a senioři snaží o sebevzdělávání? O jakou formu sebevzdělávání se jedná a jak často se jí respondenti věnují?
2. S jakým záměrem se dotázaní dospělí a senioři snaží dále sebevzdělávat?
3. Jak respondenti hodnotí přínos svého sebevzdělávání? Jaké dovednosti a vědomosti si dle svého názoru osvojili?
4. Jaké bariéry brání dotázaným dospělým a seniorům v sebevzdělávání?
5. Co dalšího by se respondenti rádi naučili?

Pro objektivní hodnocení našeho výzkumu jsme také stanovili několik věcných hypotéz, které se na základě získaných dat budeme snažit potvrdit či vyvrátit. Věcné hypotézy se používají v kvantitativně orientovaných výzkumech, kde se ověřují vztahy mezi proměnnými (Chráska, 2006, s. 78). Hypotézy jsou pokusné, předběžné odpovědi na položené otázky (Chráska, 2006, s. 11). Hypotézy se vyhodnotí statistickým výpočtem. Hypotézy jsme formulovali takto:

1. Dospělí ve věku 25-40 let se věnují sebevzdělávání pravidelněji nežli dospělí ve věku 41-60 let.
2. Dospělí ve věku 25-40 let mají více motivů ke svému pravidelnému sebevzdělávání nežli dospělí ve věku 41-60 let.
3. Lidé ve věku 61-75 let pocítují více bariér bránících jim v sebevzdělávání než lidé ve věku 45-60 let.

5.2 Metoda výzkumného šetření

K sběru dat použijeme kvantitativně orientovaný dotazník (viz. příloha č. 1), který obsahuje **12** položek. Některé položky jsou koncipovány jako tzv. položky **uzavřené (strukturované)**, které dávají možnost volby z předem připravených odpovědí (položka č. 1, 2, 3, 4, 5, 9, 10). Jedná se mimo jiné položky zjišťující tzv. **faktografické údaje** (Gavora, 2000, s. 101)

V dotazníku je také využito možnosti odpovědi pomocí **posuzovací škály** (položky č. 8, 12) Položka č. 8 obsahuje třístupňovou škálu, položka č. 12 pak pětistupňovou škálu.

Položky č. 6, 10, 11 jsou postaveny jako **otevřené (nestrukturované)**, dávají možnost vlastního vyjádření.

První položka **č. 1** v dotazníku, které předchází krátké představení dotazníku respondentovi o jeho účelu a s žádostí o jeho vyplnění, nám pomůže rozdělit respondenty na muže a ženy.

Položka **č. 2** má za cíl rozdělit muže i ženy do věkových skupin, které jsme si určili. Jedná se rozmezí 25-40 let, 41 – 60 let a 61-75 let To analyzujeme díky položce **č. 2**.

Položky č. 1 – 4 sloužily pouze k popisu výzkumného souboru. Zjišťovali jsme nejen to, jakého pohlaví a věku jsou respondenti, ale také jejich ekonomickou aktivitu a typ bydlení. Tyto položky sloužily pouze k přesnějšímu představení souboru respondentů. Z hlediska sebevzdělávání jsme se následně zaměřili pouze na pohlaví a věk.

Položku **č. 6** můžeme považovat za doplňující, kterou se ptáme respondentů, zda se momentálně účastní nějakého dalšího typu vzdělávání, jako je škola, kurz atd. V případě kladné odpovědi, může respondent napsat, o jaký typ vzdělávání se jedná.

Položka **č. 7** je zásadní pro zařazení vyplněného dotazníku do dalšího zpracování, neboť se v ní ptáme, zda má respondent snahu se dále sebevzdělávat. Otázka snahy o sebevzdělávání dávala možnost výběru z uzavřených odpovědí ano či ne. Pokud odpoví NE, je tímto vyřazen pro výzkum.

Položka **č. 8** dává respondentům na výběr deset možných forem, jak se mohou sebevzdělávat. Respondent odpoví na každou z těchto možností v přílehlé škálové nabídce, zda se této formě věnuje pravidelně, občas nebo vůbec. Tuto položku popíšeme nejen dle získaných údajů, ale je podkladem pro hypotézu č. 1.

Každý člověk, který se sám dobrovolně sebevzdělává, tak činí s určitým záměrem, který jej k tomuto učení motivuje. V položce **č. 9** má opět respondent deset možností,

z kterých označí libovolný počet těchto motivů, které považuje za vlastní motiv. Tato položka v souvislosti na věk respondentů bude důležitá pro vyhodnocení hypotézy č. 2.

Položka č. 10 je opět doplňující, v níž se ptáme, zda je pro respondenta jeho sebevzdělávání přínosné. Jedná se o položku, která má dvě části. V druhé části této položky může respondent volně napsat, co vše se díky procesu sebevzdělávání naučil, jaké dovednosti si osvojil. Tuto položku vyhodnotíme určitým seznamem uvedených znalostí a dovedností, které respondenti v dotazníku u této položky uvedou.

Pozitivní zkušenost přináší motivaci k novému, a tak i v tomto dotazníku nechybí položka č. 11, ve které může respondent napsat, co by se ještě rád ve svém životě naučil. Škála odpovědí bude opět popsána určitým seznamem získaných odpovědí.

Poslední položka č. 12 se skládá z jedenácti možných bariér, skrz které mohou mít lidé problém se dále sebevzdělávat. Respondent u každé bariéry vybere z pětistupňové škály, jak dalece jej tato bariéra omezuje v procesu sebevzdělávání. Pokud mu brání v sebevzdělávání i jiná bariéra, může ji uvést jako další možnost bariér k sebevzdělávání. Tato položka je poslední položkou v dotazníku, a také třetí důležitou položkou, na základě které budeme ověřovat pravdivost hypotézy č. 3. Tato položka je poslední položkou v dotazníku, a také třetí důležitou položkou, na základě které budeme ověřovat pravdivost hypotézy č. 3.

Výhoda dotazníku spočívá v poměrně rychlém a levném sběru potřebných dat od velkého počtu respondentů. Využili jsme možnosti jak osobního předání tištěné formy dotazníku, tak zaslání dotazníku v příloze s průvodní žádostí o vyplnění v emailové zprávě. Součástí této průvodní emailové zprávy byla také žádost o následné přeposlání a šíření tohoto dotazníku dalším respondentům, kteří odpovídají věkové kategorii zkoumaných osob. Tím byla z naší strany zajištěna nahodilost výběru respondentů.

5.3 Charakteristika výzkumného vzorku

Na začátku jsme získaná data roztřídili na základě jednotlivých položek v dotazníku. Získané údaje a hodnoty jsme následně zobrazili v grafech a tabulkách, ke kterým je podán komentář.

5.3.1 Počet respondentů

Jak již bylo uvedeno, předání dotazníku jednotlivým respondentům bylo do určité míry náhodné (metoda sněhové koule). Získaný počet vyplněných dotazníků tak byl pro nás pozitivním zjištěním. Celkem se výzkumného šetření zúčastnilo **125 respondentů**. Po

přečtení jednotlivých dotazníků jsme museli **5 dotazníků** vyřadit pro neúplné vyplnění. Zbylých **120 dotazníků** bylo následně zařazeno do dalšího zpracování. Z celkového počtu navrácených dotazníků tak tento počet dotazníků představoval **96 %**.

Tabulka 1: Počet dotazníků

Celkový počet získaných dotazníků	Celkový počet získaných dotazníků (v %)	Počet zařazených dotazníků	Počet zařazených dotazníků (v %)	Počet vyřazených dotazníků	Počet vyřazených dotazníků (v %)
125	100%	120	96%	5	4%

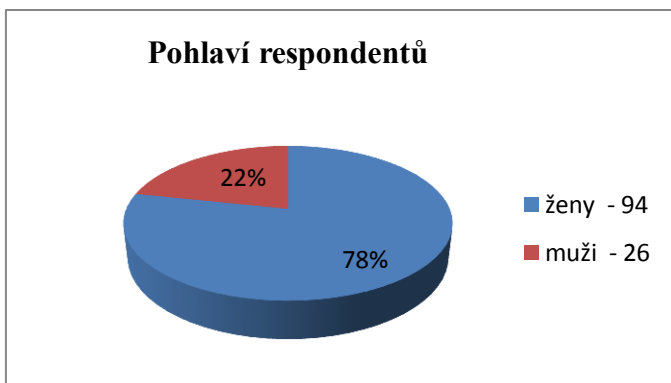
Graf 1: Počet dotazníků

5.3.2 Pohlaví zkoumaných osob

Zodpovězenou položkou č. 1 jsme v dotazníku získali informaci o pohlaví respondentů. Dotazníkového šetření se v celých **78%** účastnily ženy, kterých bylo **94**. Muži tak představovali **22%** respondentů, což bylo **26** respondentů. U dalších položek výzkumu tak budeme jednotlivé odpovědi třídit zvlášť podle počtu odpovědí od mužů a žen.

Tabulka 2: Počet respondentů dle pohlaví

Celkový počet respondentů	počet	Ženy	Počet žen v %	Muži	Počet mužů v %
120		94	78%	26	22%

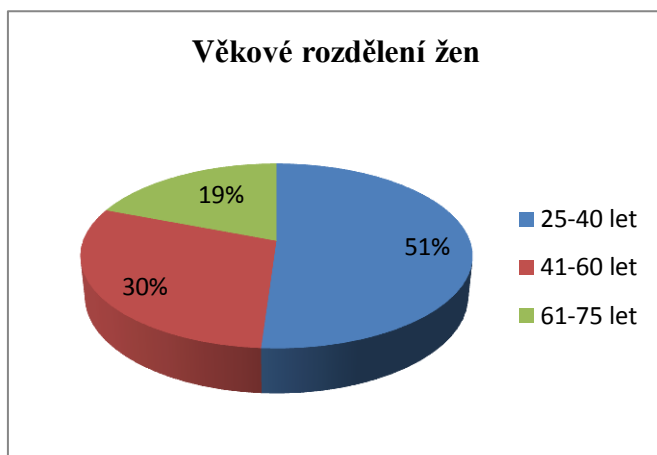
Graf 2: Počet respondentů dle pohlaví

5.3.3 Věkové rozložení žen

Odpovědi na položku č. 2 jsme muže i ženy rozdělili do věkových skupin, které jsme v dotazníku vymezili. Ženy ve věku **25-40** představovaly z celkového počtu 94 žen **51 %**. Dotazník tedy vyplnilo **48 žen** toho věku. Dalších 28 žen odpovídalo věkové kategorii **41-60 let**, což znamenalo **30%** zastoupení z celkového počtu žen. Zbývající ženy byly ve věku **61-75 let**, bylo jich **18** a tvořily **19 %** všech žen. Celkové rozdělení žen dle věku zobrazuje následující tabulka s grafem č. 2.

Tabulka 3: Věkové rozložení žen

Věkové rozložení žen	25-40	41-60	61-75
94	48	28	18

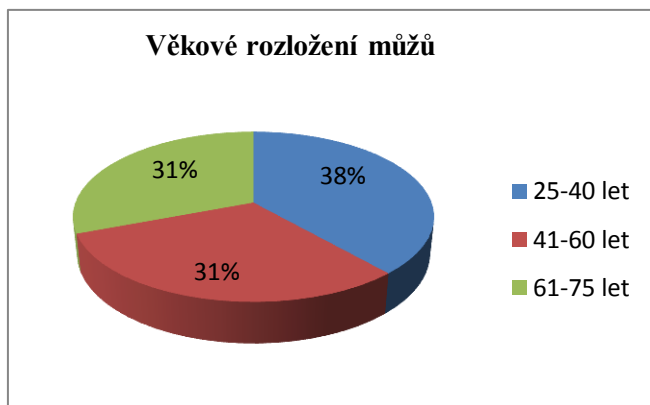
Graf 3: věkové rozdělení žen

5.3.4 Věkové rozložení mužů

Ačkoli bylo zastoupení mužů proti ženám podstatně nižší, věkové rozložení mužů, bylo velmi vyvážené, což je z níže uvedené tabulky a grafu patrné. Z celkového počtu **26** mužů bylo **10 respondentů** ve věku 25-40 let. I u mužů tato věková kategorie zaujala největší počet, který znamenal **38 %** z celkového počtu mužů. Druhé dvě věkové kategorie byly naprosto stejně početné. Věková kategorie **41-60** a **61-75** let tak znamenala u obou skupin **31 %** se zastoupením **8** mužů z **26**.

Tabulka 4: věkové rozložení mužů

Věkové rozložení Muži	25-40 let	41-60 let	61-75 let
26	10	8	8

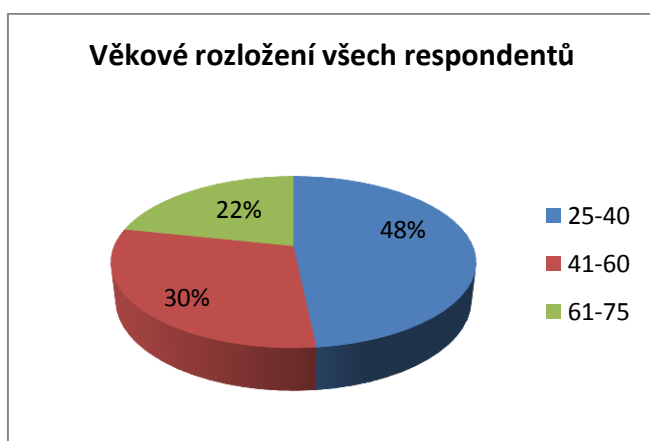

Graf 4: Věkové rozdělení mužů

5.3.5 Věkové rozdělení všech respondentů

Tabulka 5: Věkové rozložení respondentů

Věkové rozložení všech respondentů	25-40 let	41-60 let	61-75 let
Muži	10	8	8
Ženy	48	28	18
Celkem	58	36	26
Celkem %	48%	30%	22%

Graf č. 5: Věkové rozložení respondentů celkem

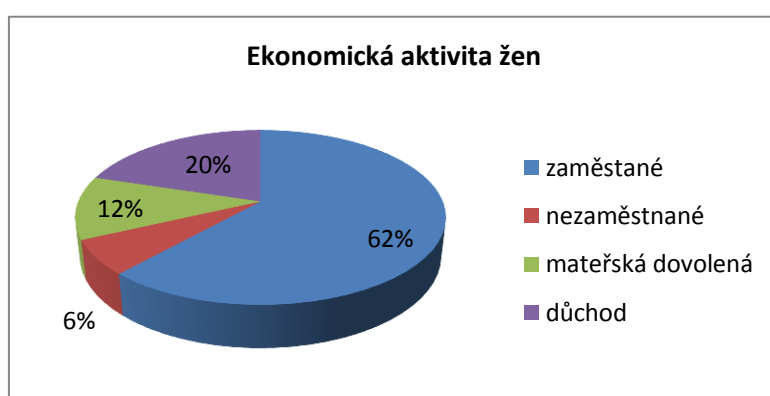
5.3.6 Ekonomická aktivita u žen

Pro přesnější popis souboru nás zajímalo, zda jsou respondenti ekonomicky aktivní. Ani v produktivním věku zaměstnání a výdělečná činnost není v dnešní době pravidlem. V našem šetření převládali muži i ženy, kteří zaměstnání měli. Dotazníky však ukázaly i případy nezaměstnaných respondentů vysokoškolsky vzdělaných. I zde jsme tabulky a grafy rozdělili dle pohlaví.

Díky této položce můžeme říci, že **ženy ve všech typech ekonomické aktivity mají aktivní zájem na dalším sebevzdělávání**, což je pozitivní zjištění zvláště u žen v **důchodovém věku**, u kterých bychom se mohli domnívat, že tento zájem bude již ojedinělý. Počet **17 žen důchodového věku** představoval z celkového počtu všech žen **20%**. Na druhou stranu k sebevzdělávání mají kladný vztah a snaží se dále vzdělávat i zaměstnané ženy, a to v obou věkových kategoriích dospělých žen, i pracující důchodkyně, která byla v našem šetření jedna.

Tabulka 6: ekonomická aktivita žen dle věku

Věk ženy	Mateřská dovolená	Nezaměstnaná	Zaměstnaná	Důchod
25-40	11	3	34	0
41-60	0	3	23	2
61-75	0	0	1	17
celkem	11	6	58	19

Graf 5: Ekonomická aktivita žen

5.3.7 Ekonomická aktivita mužů

I u mužů bylo příjemné zjištění, že většina respondentů měla zaměstnání, a ti, kteří byli momentálně bez práce, se podle jejich vyjádření dále sebevzdělávají. U této položky jsme společný graf nevytvořili, neboť by jej zkresloval počet žen na mateřské dovolené. Rozdíl 4 %, v počtu zaměstnaných žen a mužů z jejich celkových počtů dle pohlaví, tak můžeme připsat právě uvedené mateřské dovolené.

Tabulka 7: Ekonomická aktivita mužů

Věk muže	Nezaměstnaný	Zaměstnaný	Důchod
25-40	2	8	0
41-60	1	6	1
61-75	0	1	7
celkem	3	15	8

Graf 6: Ekonomická aktivita mužů.

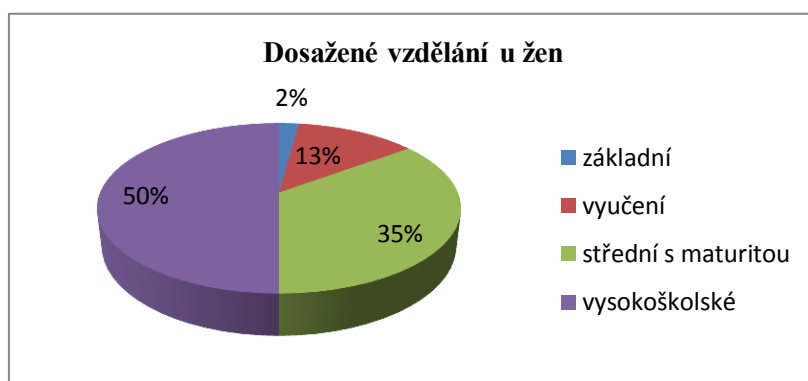
5.3.8 Dosažené vzdělání u žen a mužů

Je pozitivní zjištění, ačkoli vysokoškolsky vzdělaní respondenti u žen i mužů zaujímají asi 50 %, i ostatní respondenti s nižším vzděláním považují sebevzdělávání také za důležité. Zde můžeme zmínit zjištění, které vyřadilo z dalšího zpracování dva respondenty. Mezi vyřazenými dotazníky z důvodu nezodpovězení většiny položek byly dva, muž a žena, kteří o další sebevzdělávání nemají zájem. Jednalo se o ženu, vysokoškolsky vzdělanou na mateřské dovolené ve věku 25-40 let a muže 61-75 let, který dosáhl základního vzdělání. Zatímco u uvedeného muže jeho nezájem se dále vzdělávat se může předpokládat, u ženy, která jistě po mateřské dovolené nastoupí zpět do zaměstnání a vzhledem ke svému věku a vzdělání, je její postoj k dalšímu sebevzdělávání překvapující.

Z grafů podle pohlaví si lze také povšimnout výzkumného zjištění, že ženy proti mužům ve všech úrovních dosaženého vzdělání jsou na tom o trochu lépe. Tyto rozdíly však nejsou nijak markantní. Ženy mají o pár procent více vysokoškolsky vzdělaných zástupkyň, muži tuto ztrátu však nahrazují vyšším počtem maturantů oproti ženám. Zastoupení dle vzdělání ve vztahu pohlaví je tak dá se říci rovnoměrné. Vzhledem k náhodnému šíření dotazníku je i toto zjištění pro nás pozitivní. Cíleně jsme se vyhýbali předávání dotazníku např. na půdě pedagogické fakulty mezi spolužáky denní i dálkové formy studia, abychom tím tuto položku nezkreslili.

Tabulka 8: Dosažená vzdělání u žen

Věk ženy	Základní	Vyučena	Střední s maturitou	Vysoká škola
25-40	1	7	15	25
41-60	0	1	13	14
61-75	1	4	5	8
celkem	2	12	33	47

Graf 7: Dosažené vzdělání u žen

Tabulka 9: Dosažené vzdělání u mužů

Věk muže	Základní	Vyučen	Střední s maturitou	Vysoká škola
25-40	0	1	1	8
41-60	1	1	2	4
61-75	1	2	4	1
celkem	2	4	8	13

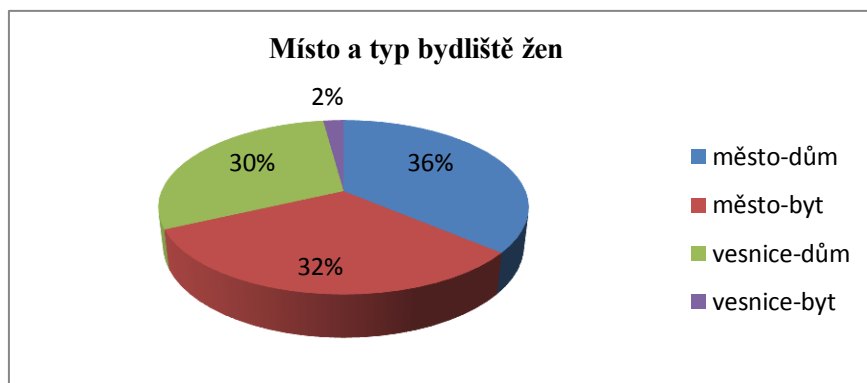
Graf 8: Dosažené vzdělání u mužů

5.3.9 Místo a typ bydliště žen a mužů

Někteří lidé by se mohli domnívat, že oslovení respondenti, kteří se dále sebevzdělávají, pochází většinou z města. Můžeme mluvit o určitých zažitých předsudcích a nálepkování, kdy se lidé mylně domnívají, že občané z vesnice se o další a vyšší vzdělávání nezajímají. Položkou č. 5 jsme se tedy snažili o rozdělení respondentů dle uvedených míst a typu bydliště a pohlaví. Jestliže vezmeme v úvahu, že všichni uvedení respondenti mají aktivní zájem na dalším vzdělávání, pak můžeme konstatovat toto: podle námi získaných dat bychom mohli usoudit, že rozdělení dle bydliště nemá na zájem o sebevzdělávání dospělých i seniorů podstatný vliv. Tento úsudek by se ale musel objektivně více ověřit dalším výzkumem. Rozložení respondentů, kteří se dále sebevzdělávají dle místa a typu jejich bydliště v souhrnném grafu pro obě pohlaví (viz. Graf č. 11) je opět velice vyvážené a rovnoměrné. To platí i pro dílčí vyhodnocení u žen a mužů zvlášť. Minimální zastoupení 2 % u typu bydlení v bytě na vesnici, které je zastoupeno u žen, můžeme zdůvodnit tradicí vesnického typu osídlení, kde domy s více bytovými jednotkami typu panelového domu nebo bytovky, je poměrně nízké proti možnosti samostatného domu v obci. Překvapením pro nás byl jistě malý procentuální rozdíl 35 % : 32 % v zastoupení typu domů ve městě oproti městským bytům. Takto velký počet učících se respondentů z domů, kde je jistě méně volného času z důvodu práce spojené kolem domu, nás překvapil. Závěr analýzy z této položky je pro naše výzkumné šetření opět pozitivní, tím spíše, že se jednalo opravdu o náhodný výběr respondentů

Tabulka 10: Místo a typ bydliště žen

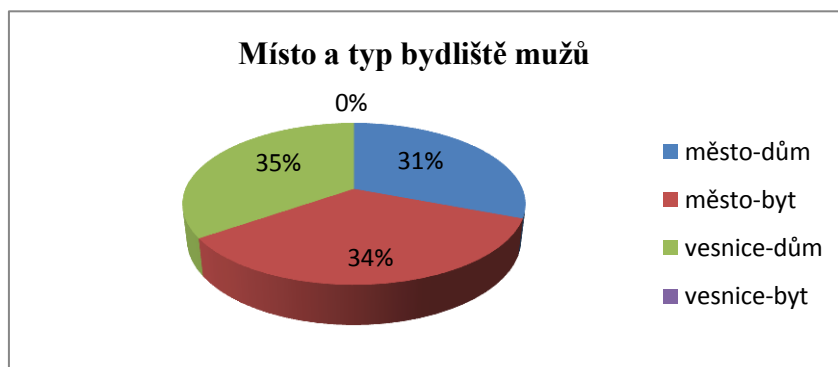
věk ženy	město-dům	město-byt	vesnice-dům	vesnice-byt
25-40	13	17	17	1
41-60	12	7	9	0
61-75	9	6	2	1
celkem	34	30	28	2

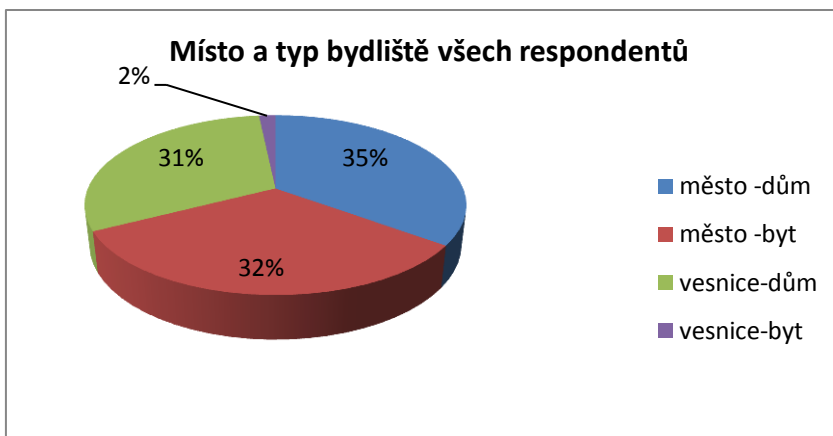
Graf 9: Místo a typ bydliště žen

Tabulka 11: Místo a typ bydliště mužů

Věk muže	Město-dům	Město-byt	Vesnice-dům	Vesnice-byt
25-40	2	5	3	0
41-60	3	2	3	0
61-75	3	2	3	0
celkem	8	9	9	0

Graf 10: Místo a typ bydliště mužů

Graf č. 11: Místo a typ bydliště všech respondentů

5.3.10 Účast v jiném typu dalšího vzdělávání

Jak jsme již uvedli u představení položky č. 6, byla spíše doplňující. Ptali jsme se respondentů, zda se momentálně účastní nějakého dalšího typu vzdělávání, jako je škola, kurz atd. V případě kladné odpovědi, mohli respondenti uvést, o jaký konkrétní typ vzdělávání se jedná.

Většina respondentů tuto otázku nevyplnila vůbec nebo odpověděla jednoslovně – **ne**. Jedna žena v důchodovém věku uvedla, že studuje Univerzitu třetího věku. Další dvě ženy v tomto věku uvedly kurz angličtiny a jazyková škola se zaměřením na francouzštinu. Tři respondenti uvedli studium VŠ. Objevila se i odpověď uvádějící studium specializačního studia intenzivní péče. Zajímavá byla také odpověď účasti seminářů pro ekologické aktivisty, revitalizace vodních toků, městská zeleň, semináře Strany zelených.

Tato položka byla tedy i podle množství získaných informací opravdu spíše na dokreslení rozmanitosti zájmu dalšího vzdělávání u dospělých a seniorů.

5.4 Výsledky výzkumu – deskriptivní část

5.4.1 Snaha o sebevzdělávání

Jak jsme již výše uvedli, z celkového počtu **125** získaných dotazníků pouze dva respondenti uvedli, že se dále aktivně nesnaží o sebevzdělávání.

5.4.2 Pravidelnost různých forem sebevzdělávání u žen a mužů

Následující tabulky a grafy zobrazují údaje o pravidelnosti vybraných forem sebevzdělávání, kterým se muži a ženy věnují. Získané údaje jsme roztřídili podle pohlaví, věkové kategorie a také dle škálového přiřazení, kterým respondenti u každé nabízené formy sebevzdělávání určili, jak často se danému typu sebevzdělávání věnují. Četnosti odpovědí jsme u jednotlivých možnostech pravidelnosti učení zapsali do tabulek a znázornili procentní zastoupení z celkového počtu dané věkové skupiny žen či mužů. Jako významnou hladinu pro pozitivní zjištění jsme si určili alespoň **30%** souhlasných odpovědí u pro danou dílčí položku formy sebevzdělávání. (Údaje procent jsou zaokrouhleny). Nejvíce ženy volili variantu „občas“.

Ženy

Při bližším prozkoumání jednotlivých odpovědí u skupin jsme zjistili, že ženy ve věku 25-40 let se sebevzdělávání věnují spíše občas. **Pravidelně se 30% žen** tohoto věku věnuje pouze učení pomocí internetu a různých on-line programů. Také 30 % žen se pak pravidelně luští křížovky a řeší jiné logické hry. U žen ve věku 41-60 let 30% zastoupení nedosáhla žádná z deseti dílčích položek v pravidelném sebevzdělávání. Oproti tomu tato věková skupina žen dosáhla vysokých procent u frekvence **občas**. A to u všech dílčích položek. První tři příčky obsadili **návštěvy kulturních památek, muzeí, galerií**. Druhou nejvíce využívanou formou u těchto žen je **čtení naučně orientovaných časopisů a následuje čtení naučných knih**. Dílčí položka **využívání návštěvy kulturních památek, muzeí, galerií obsadila** ve všech třech věkových kategoriích u žen nejvyšší četnost využití, což nás velmi překvapilo.

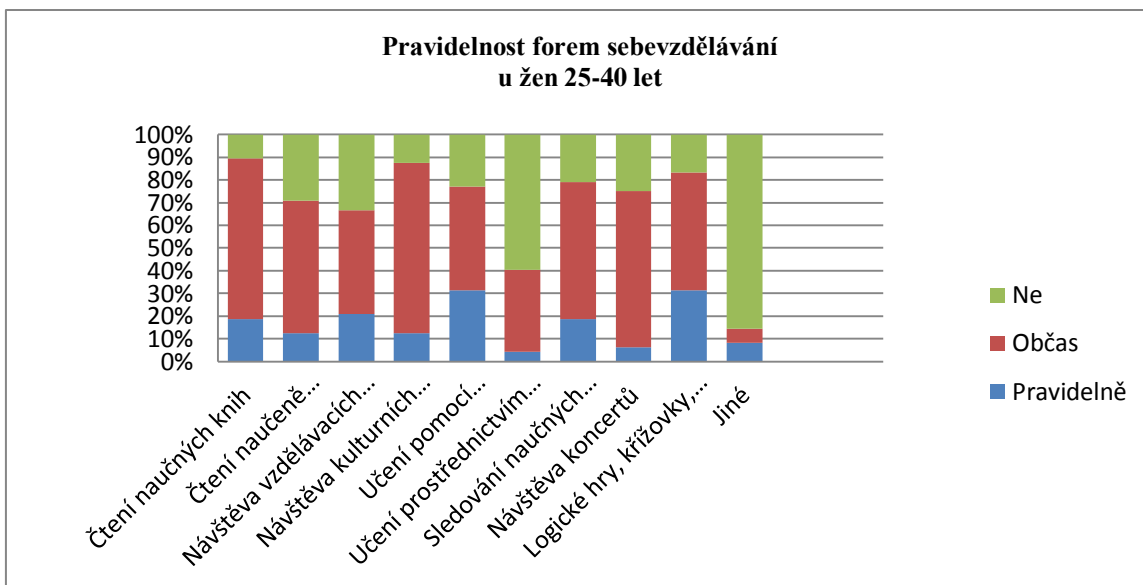
Ženy v **seniorském věku** pak také uvádějí **čtení naučných knih, naučně orientovaných časopisů**, ale také **návštěvy koncertů a vzdělávacích přednášek či besed**.

Tabulka 12: Pravidelnost různých forem sebevzdělávání u respondentů u žen⁵

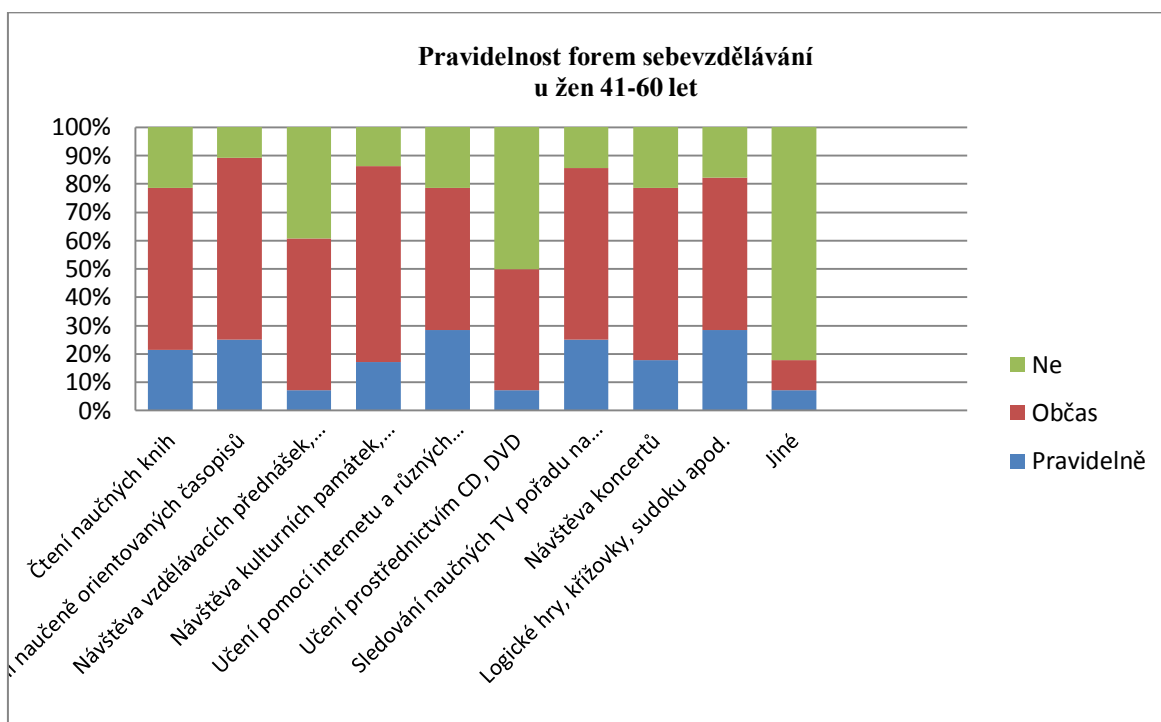
ŽENY	pravidelně			občas			ne		
	25-40	41-60	61-75	25-40	41-60	61-75	25-40	41-60	61-75
Čtení naučných knih	9 18%	6 21%	4 22%	34 69%	16 57%	10 55%	5 10%	6 21%	4 22%
Čtení naučně orientovaných časopisů	6 12%	7 25%	6 33%	28 57%	18 64%	9 50%	14 29%	3 11%	3 17%
Návštěva vzdělávacích přednášek, besed	10 20%	2 7%	4 22%	22 44%	15 53%	7 39%	16 32%	11 39%	7 39%
Návštěva kulturních památek, muzeí, galerií	6 12%	5 18%	4 22%	36 73%	20 71%	11 61%	6 12%	4 14%	3 17%
Učení pomocí internetu a různých on-line programů	15 30%	8 29%	6 33%	22 44%	14 50%	5 28%	11 22%	6 21%	7 39%
Učení prostřednictvím CD, DVD	2 4%	2 7%	4 22%	17 35%	12 42%	4 22%	28 57%	14 50%	10 55%
Sledování naučných TV pořadů na zvolené téma	9 18%	7 25%	11 61%	29 59%	17 60%	4 22%	10 20%	4 14%	3 17%
Návštěva koncertů	3 6%	5 18%	7 39%	33 67%	17 60%	6 33%	12 24%	6 21%	5 28%
Logické hry, křížovky, sudoku apod.	15 30%	8 29%	10 55%	25 51%	15 53%	5 28%	8 16%	5 18%	3 17%
Jiné	4 8%	2 7%	2 11%	3 6%	3 11%	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%
celkem	127			241			214		

Mezi minimálně využívanou alternativou formy sebevzdělávání se ženám nejvíce jeví učení prostřednictvím CD, DVD. Také návštěvy přednášek ženy k získání znalostí moc neláká. U seniorek je pak tento zájem zvýšený u formy učení pomocí internetu a on-line programů, což s ohledem na jejich věk a historii vývoje internetu chápeme.

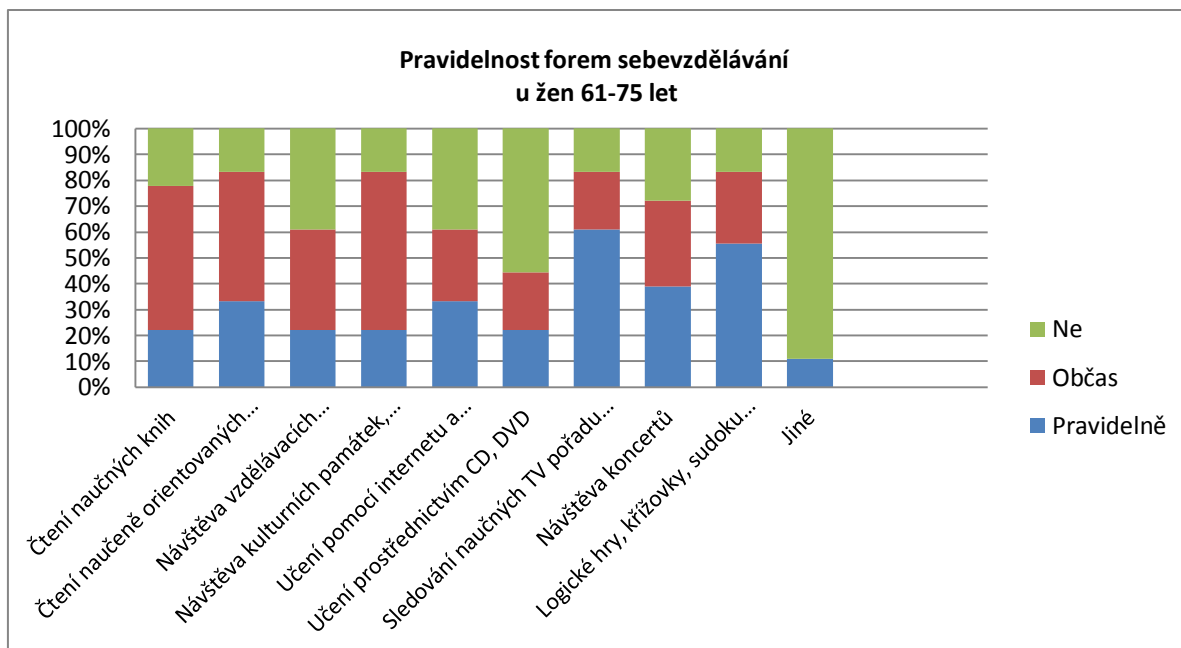
⁵ Procenta v tabulce č. 12 jsme vypočítali z počtu přidělených odpovědí vždy z dané věkové kategorie žen, významný počet souhlasných odpovědí nad 30 % je zvýrazněno modrou barvou. Tři nejvyšší hodnoty červeně ve žlutém poli.

Graf č. 12: Pravidelnost forem sebezvzdělávání u žen 25-40 let

Graf č. 13: Pravidelnost forem sebezvzdělávání u žen 41-60 let

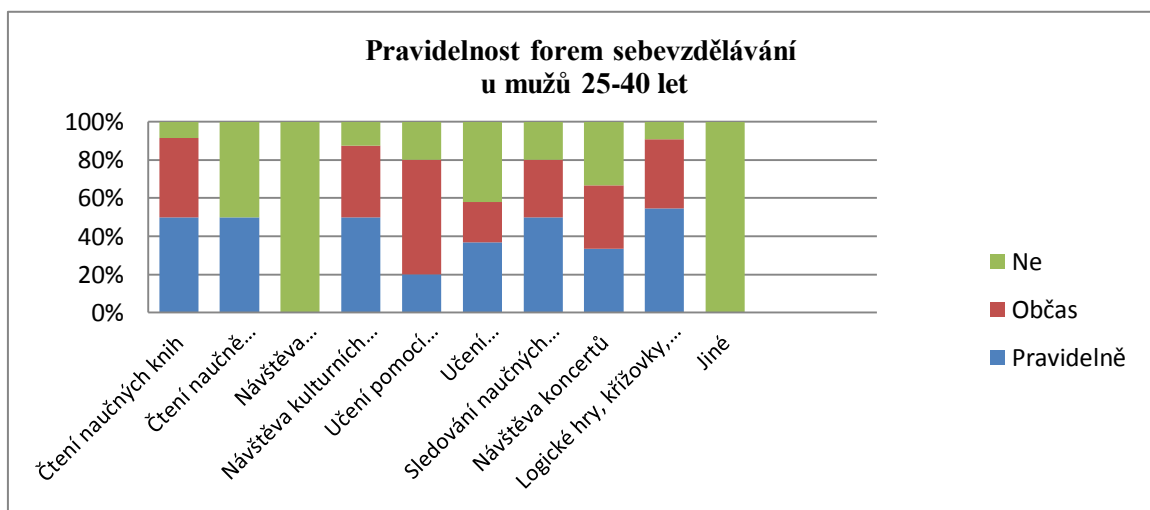
Graf č. 4: Pravidelnost forem sebezvzdělávání u žen 41-60 let

Muži

Muži ve věku 25-40 let se oproti ženám, na základě jejich odpovědí, věnují **pravidelně** sebezvzdělávání více formami. Čtením naučných knih a sledováním naučných TV pořadů na zvolené téma. Stejných **30 %** jako u žen se tito muži věnují logickým hrám a luštění. Zajímavý poznatek z těchto údajů vyšel u mužů stejně jako u žen. I muži nejvíce využívají formy vzdělávání občasnými návštěvami kulturních památek, muzeí a galerií. Na rozdíl od žen více využívají učení prostřednictvím CD, DVD. Podobně jako ženy i muži v seniorském věku nejvíce čtou naučné knihy a časopisy, oproti ženám mají podstatně nižší zájem o různé přednášky a besedy. Menší zájem mužů o vzdělávání ve společnosti více lidí můžeme spatřovat snad tradičním tvrzení, že muži jsou ve větší míře individualisty než ženy. A to dokonce i muži ve věku 25-40 let. Překvapivých **62 %** mužů v seniorském věku se také věnuje sebezvzdělávání pomocí internetu a on-line programů, což je chvályhodné a pozitivní zjištění.

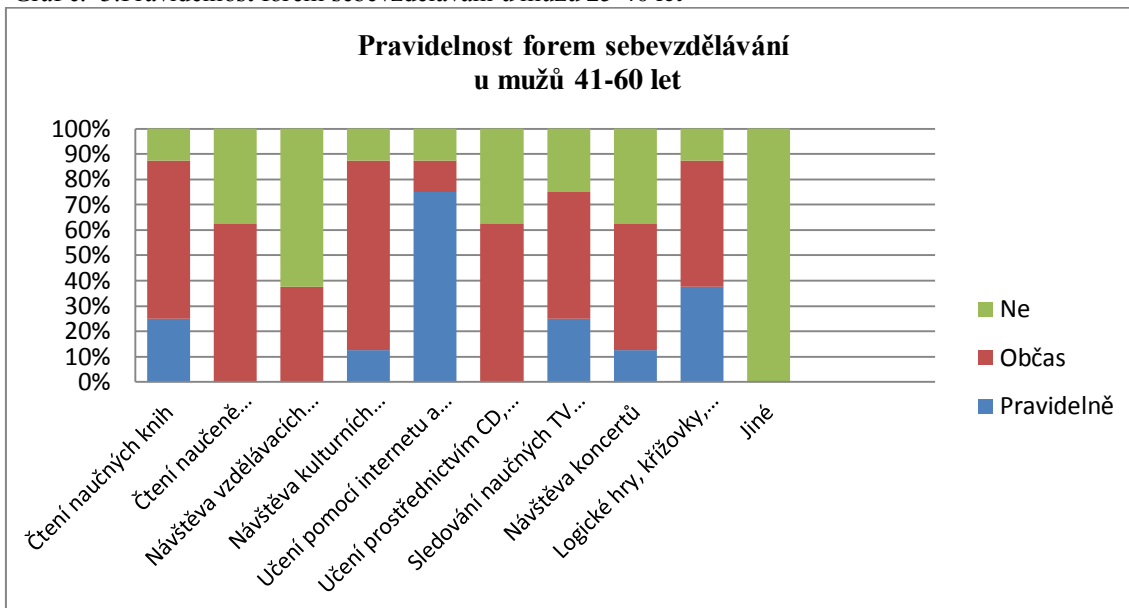
Tabulka 13: pravidelnost forem sebevzdělávání u mužů⁶

MUŽI	pravidelně			občas			ne		
	25-40	41-60	61-75	25-40	41-60	61-75	25-40	41-60	61-75
Čtení naučných knih	3 30%	2 25%	1 12%	6 75%	5 62%	6 75%	1 10%	1 12%	1 12%
Čtení naučně orientovaných časopisů	0	0	2 25%	6 75%	5 62%	4 50%	4 40%	3 37%	2 25%
Návštěva vzdělávacích přednášek, besed	0	0	0	2 20%	3 37%	1 12%	8 80%	5 62%	7 87%
Návštěva kulturních památek, muzeí, galerií	1 10%	1 12%	2 25%	8 80%	6 75%	6 75%	1 10%	1 12%	0
Učení pomocí internetu a různých on-line programů	2 20%	6 75%	5 62%	7 70%	1 12%	1 12%	1 10%	1 12%	2 25%
Učení prostřednictvím CD, DVD	0	0	1 12%	2 20%	5 62%	0	8 80%	3 37%	7 87%
Sledování naučných TV pořadu na zvolené téma	4 40%	2 25%	1 12%	4 40%	4 40%	6 75%	2 20%	2 25%	1 12%
Návštěva koncertů	0	1 12%	1 12%	7 70%	4 40%	2 25%	3 30%	3 37%	5 62%
Logické hry, křížovky, sudoku apod.	3 30%	3 37%	5 62%	6 60%	4 40%	1 12%	1 10%	1 12%	2 25%
jiné	0	0	0	1 10%	0	0	0	0	0
celkem	46			120			76		

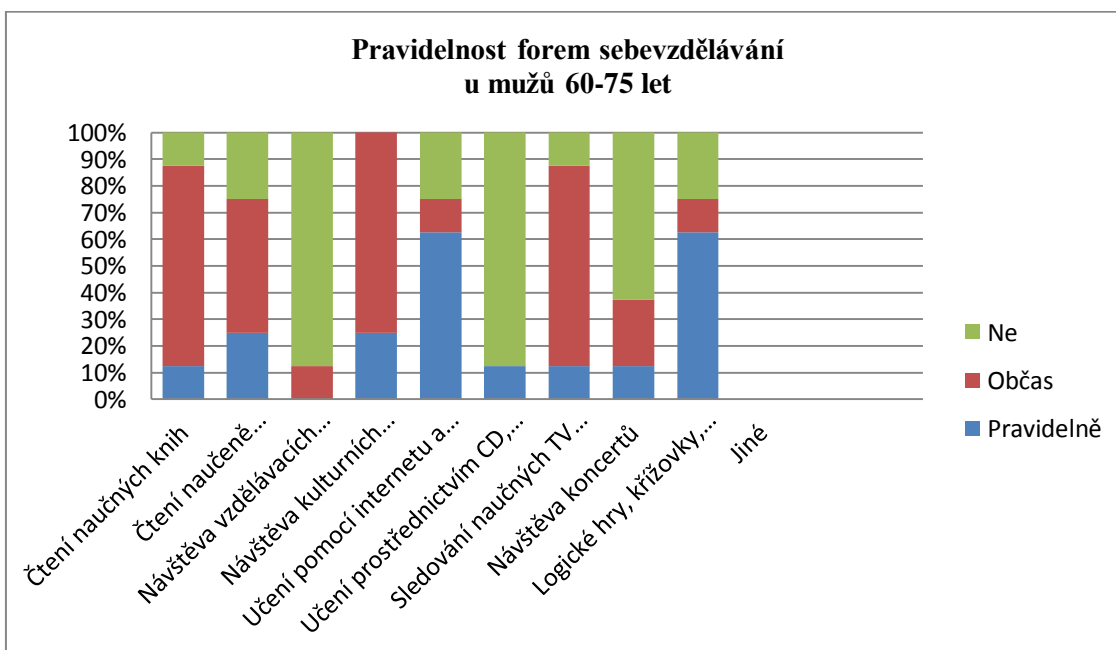

⁶ z Procenta v tabulce č. 13 jsme vypočítali z počtu přidělených odpovědí vždy z dané věkové kategorie žen, významný počet souhlasných odpovědí nad 30 % je zvýrazněno modrou barvou. Tři nejvyšší hodnoty červeně ve žlutém poli.

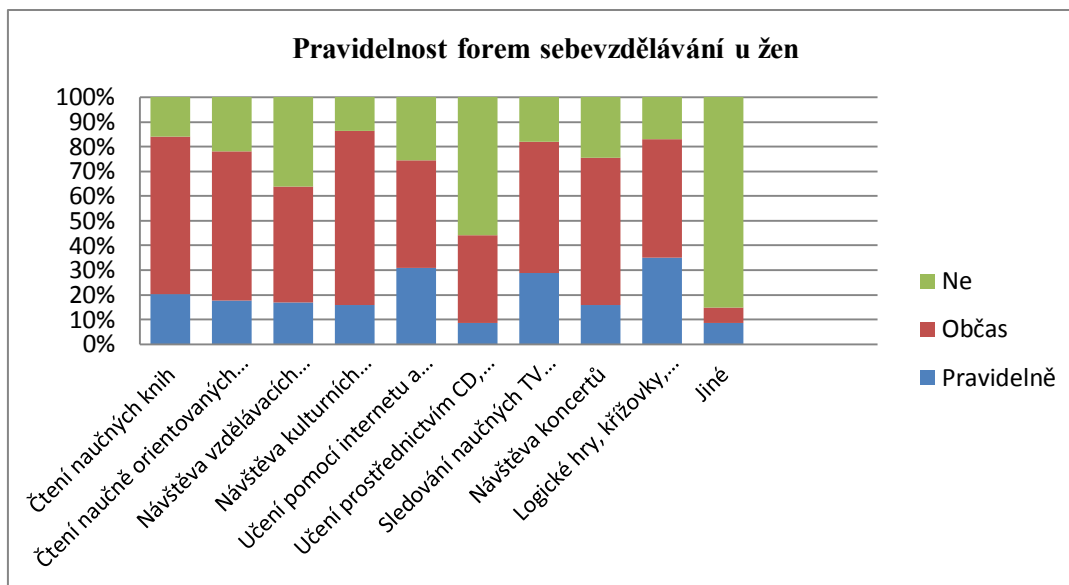
Graf č. 5: Pravidelnost forem sebezvzdělávání u mužů 25-40 let

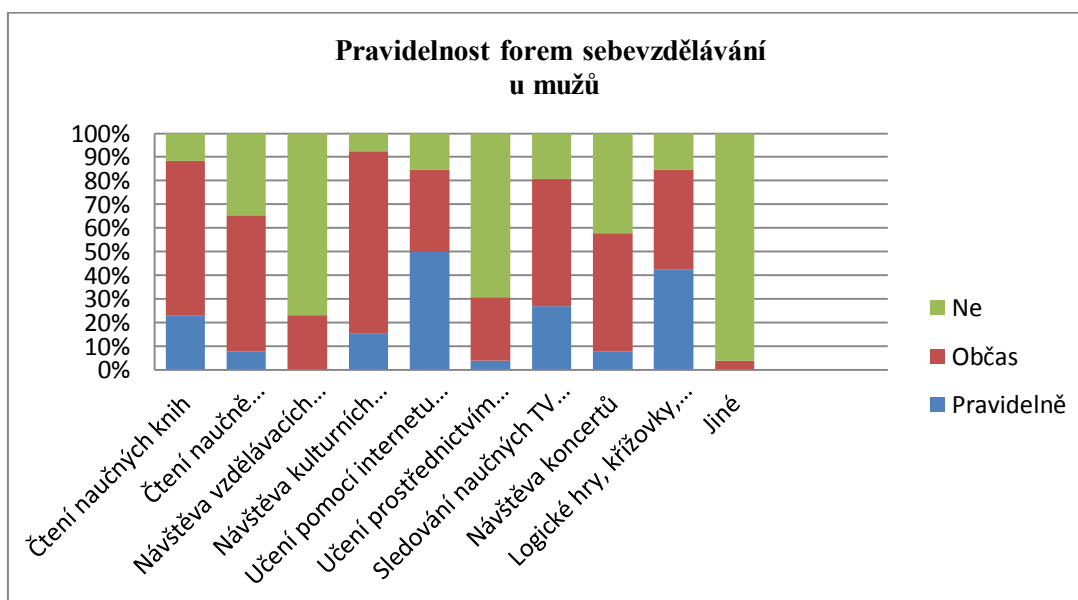
Graf č. 6: Pravidelnost forem sebezvzdělávání u mužů 41-60 let

Graf č. 7: Pravidelnost forem sebezvzdělávání u mužů 41-60 let

Graf č. 8: Pravidelnost forem sebevzdělávání u žen

Graf č. 9: Pravidelnost forem sebevzdělávání u mužů

5.4.3 Motivace dále se vzdělávat / účel, důvod dalšího vzdělávání

Položka dotazníku č. 9 dávala na výběr z deseti možností, za jakým účelem se respondenti dále sebevzdělávají. Pro lepší názornost jsme v tabulce uvedli rozdělení dle věkových skupin a kategorií věku jako u předešlých položek. Z uvedených možností si respondenti vybírali libovolný počet podle toho, zda uvedený motiv ovlivňuje i jeho samotného k dalšímu sebevzdělávání. Stejně jako u položky č. 8, jako významný motiv jsme považovali ten, který zvolilo **více než 30 %** respondentů.

Ve snaze o osobní rozvoj je motivováno k dalšímu vzdělávání více žen než mužů, avšak i muži tento motiv uvedli jako nejpočetnější. U žen tento motiv zastupuje přes 90%. U mužů je o něco silnější motivací k sebevzdělávání zájem o dané téma. U mužů ve věku 41-60 let, tento motiv uvedlo dokonce celých 100 % respondentů této skupiny.

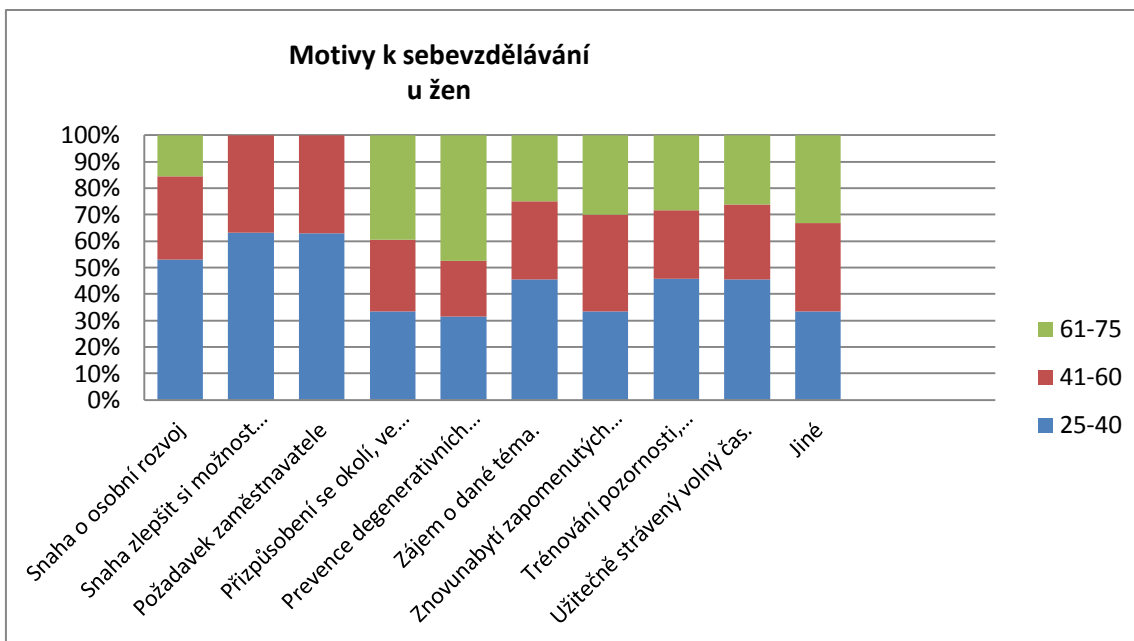
Pro seniory je hlavním motivem také **zájem o dané téma** a jako další nejčastěji uváděli motiv užitečně stráveného času.

Motivace k sebevzdělávání prostřednictvím požadavku zaměstnavatele kupodivu dosáhla rozmezí jen 30-35% souhlasných odpovědí. U mužů ve věku 41-60 let dokonce tento motiv pro další vzdělávání nehrál žádnou roli.

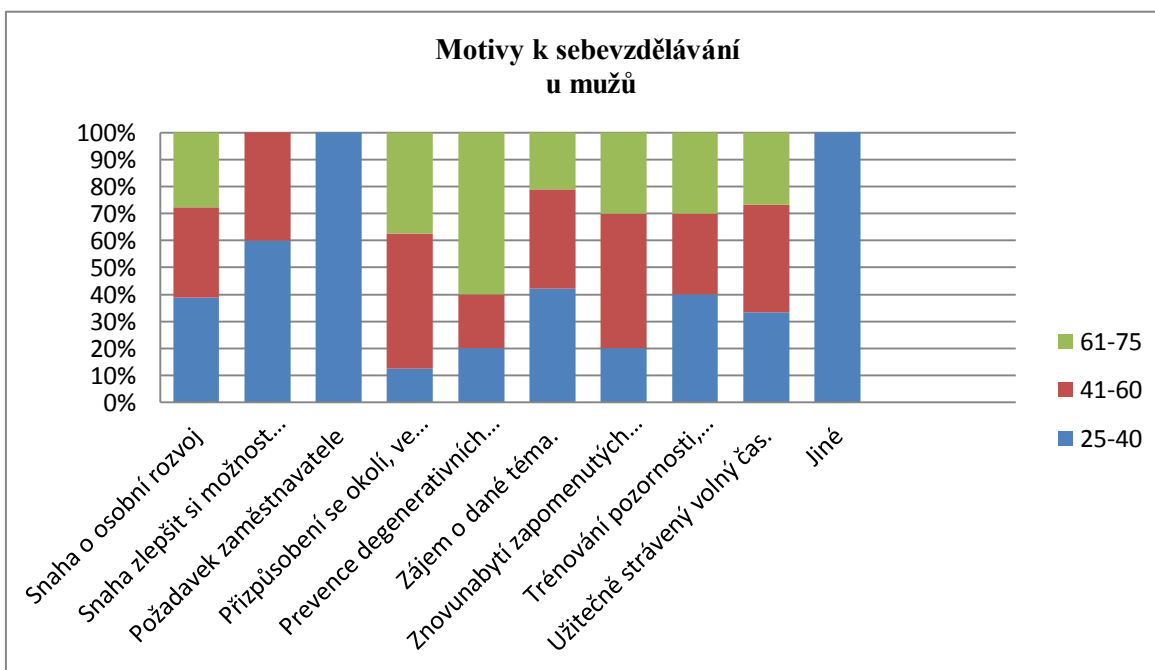
Motiv **prevence degenerativních onemocnění** dosáhl 30% hranice jen u seniorů u obou pohlaví. Ženy tuto prevenci jako motiv k učení vnímají dvakrát více nežli muži téhož věku. Stejná hladina procent 72 : 37 žen vůči mužům v seniorském věku se pak projevila i u motivu trénování postřehu a logického myšlení.

Tabulka 14: Počet motivů týkajících se sebevzdělávání

Motivace k sebevzdělávání	ŽENY			MUŽI		
	25-40	41-60	61-75	25-40	41-60	61-75
Snaha o osobní rozvoj	44 90%	26 92%	13 72%	7 70%	6 75%	5 62%
Snaha zlepšit si možnost pracovního uplatnění	24 49%	14 50%	0	6 60%	4 50%	0
Požadavek zaměstnavatele	17 35%	10 35%	0	3 30%	0	0
Přizpůsobení se okolí, ve kterém žiji	11 22%	9 32%	9 50%	1 10%	4 50%	3 37%
Prevence degenerativních onemocnění	6 12%	4 14%	13 72%	1 10%	1 12%	3 37%
Zájem o dané téma.	31 63%	20 71%	17 95%	8 100%	7 87%	4 50%
Znovunabytí zapomenutých vědomostí ze školních let.	10 20%	11 39%	9 50%	2 20%	5 62%	3 37%
Trénování pozornosti, postřehu, přesnosti (např. didaktické hry – logické, strategické).	21 42%	12 43%	13 72%	4 40%	3 37%	3 37%
Užitečně strávený volný čas.	26 53%	16 57%	15 83%	5 50%	6 75%	4 50%
Jiné	1 2%	1 4%	1 5%	1 10%	0	0
celkem	404			99		

Graf 11: Motivy k sebevzdělávání u žen

Graf 12: Motivy k sebevzdělávání u mužů

5.4.4 Možné bariéry v procesu sebevzdělávání

Poslední položka v dotazníku č. 12 nabízela respondentům deset možných bariér, které jim podle jejich subjektivního vnímání dělá problémy v procesu sebevzdělávání. Tyto bariéry měli respondenti ohodnotit na pětistupňové škále. U mužů je vidět, že možné bariéry jaké svůj problém vnímají méně. **Ženy** se u uvedených bariér mnohem častěji přikláněly k potvrzení, že

daná bariéra je jim vlastní. Přes 30 % u žen ve věku 25-40 let tvořil bariéru k sebevzdělávání uváděný **nedostatek volného času**. Muži ve věku 25-40 jako nejčastější bariéru uvedli **nedostatek volného času, malou podporu rodiny, zdravotní důvody a slabou vůli k pravidelnému učení**. Žádná hodnota ale nedosáhla 30 %, což je v tomto případě dobré. U vyššího věku však muži uvedli přes 30% jako bariéru málo financí, zdravotní stav, slabou vůli a málo příležitostí k sebevzdělávání v místě bydliště. U mužů by pro větší objektivitu bylo dobré tuto výzkumnou položku prověřit na početnějším vzorku respondentů mužů. Souhlasné body jsme zapsali do tabulek podle věku a pohlaví.

Tabulka 15: Možné bariéry v procesu sebevzdělávání u mužů 25-40 let

Bariéry v sebevzdělávání	MUŽI : 25 - 40				
	Ano, určité	Ano, částečně	Nevím	Spíše ne	Určitě ne
Mám nedostatek volného času	2 20%	1	0	1	4 40%
Rodina mi neumožňuje věnovat se učení	2 20%	0	0	2 20%	4 40%
Mé bydliště poskytuje málo příležitostí ...	0	1	0	1	6 60%
Špatné finanční možnosti k potřebám učení	0	2 20%	0	2 20%	4 40%
Další vzdělávání nepovažuji za důležité	1 10%	1	0	2 20%	4 40%
Brání mi zdravotní důvody	2 20%	0	0	1	6 60%
Nemám téma, ve kterém se chci vzdělávat	0	0	0	1	7 70%
Je zbytečné, když získané vědomosti neuplatním v zaměstnání.	0	1 10%	0	1	6 60%
Mé okolí mne odrazuje, prý je zbytečné se dále vzdělávat	0	0	1	0	7 70%
Mám malou vůli. Nevydržím se učit pravidelně. Jsem "věčný začátečník"	2 20%	1 10%	0	3 30%	2 20%
Jiné	0	0	0	0	0
celkem	9	7	1	14	50

Tabulka 16: Možné bariéry v procesu sebezvdělávání u mužů 41-60 let⁷

Bariéry v sebezvdělávání	MUŽI : 41 - 60				
	ano, určité	Ano, částečně	Nevím	Spíše ne	Určitě Ne
Mám nedostatek volného času	1	2 25%	0	2	3
Rodina mi neumožňuje věnovat se učení	1	1	0	1	5 62%
Mé bydliště poskytuje málo příležitostí ...	0	1	0	2	5
Špatné finanční možnosti k potřebám učení	0	4 50%	0	1	3
Další vzdělávání nepovažuji za důležité	0	1	1	2	4
Brání mi zdravotní důvody	1	0	0	1	6
Nemám téma, ve kterém se chci vzdělávat	0	0	0	1	7 87%
Je zbytečné, když získané vědomosti neuplatním v zaměstnání.	0	0	0	1	7
Mé okolí mne odrazuje, prý je zbytečné se dále vzdělávat	0	0	0	2	6
Mám malou vůli. Nevydržím se učit pravidelně. Jsem "věčný začátečník"	2 25%	3 37%	1	0	1
Jiné	0	0	0	0	0
celkem	5	12	2	13	47

Tabulka 17: Možné bariéry v procesu sebezvdělávání u mužů 61-75 let

Bariéry v sebezvdělávání	MUŽI : 61-75				
	ano, určité	Ano, částečně	Nevím	Spíše ne	Určitě Ne
Mám nedostatek volného času	1	2 25%	0	0	5
Rodina mi neumožňuje věnovat se učení	0	1	0	1	6
Mé bydliště poskytuje málo příležitostí ...	0	3 37%	0	0	4
Špatné finanční možnosti k potřebám učení	1	1	0	4	2

⁷ Červeně byly označeny významné hodnoty označené jako bariéry k sebezvdělávání pro muže 41-60 let.

Další vzdělávání nepovažuji za důležité	2 25%	0	0	0	6
Brání mi zdravotní důvody	0	0	0	2	6
Nemám téma, ve kterém se chci vzdělávat	0	0	0	1	7 87%
Je zbytečné, když získané vědomosti neuplatním v zaměstnání.	0	1	0	2	5
Mé okolí mne odrazuje, prý je zbytečné se dále vzdělávat	0	0	0	1	7 87%
Mám malou vůli. Nevydržím se učit pravidelně. Jsem "věčný začátečník"	4 50%	4 50%	0	0	0
Jiné	0	0	0	0	0
celkem	8	12	0	11	48

Tabulka 18: Možné bariéry v procesu sebevzdělávání u žen 25-40

Bariéry v sebevzdělávání	ŽENY: 25 - 40				
	ano, určité	Ano, částečně	Nevím	Spíše ne	Určitě Ne
Mám nedostatek volného času	9 18%	21 43%	3	12	3
Rodina mi neumožňuje věnovat se učení	4	13 26%	3	10	18
Mé bydliště poskytuje málo příležitostí ...	3	5	3	16	19
Špatné finanční možnosti k potřebám učení	12 24%	6	5	16	9
Další vzdělávání nepovažuji za důležité	3	1	2	12	28 57%
Brání mi zdravotní důvody	2	4	1	9	32
Nemám téma, ve kterém se chci vzdělávat	0	0	7	7	34 69%
Je zbytečné, když získané vědomosti neuplatním v zaměstnání.	2	1	6	4	34 69%
Mé okolí mne odrazuje, prý je zbytečné se dále vzdělávat	0	7	1	10	30
Mám malou vůli. Nevydržím se učit pravidelně. Jsem "věčný začátečník"	3	12 24%	6	14	11
Jiné					
celkem	38	70	37	110	218

Tabulka 19: Možné bariéry v procesu sebevzdělávání u žen 41-60 let

Bariéry v sebevzdělávání	ŽENY: 41-60				
	ano, určité	Ano, částečně	Nevím	Spíše ne	Určitě Ne
Mám nedostatek volného času	9 32%	8 29%	0	3	8
Rodina mi neumožňuje věnovat se učení	2	5	2	3	16
Mé bydliště poskytuje málo příležitostí ...	0	4	2	5	18
Špatné finanční možnosti k potřebám učení	3	3	2	11	9
Další vzdělávání nepovažuji za důležité	3	1	2	12	20 71%
Brání mi zdravotní důvody	0	2	2	6	18
Nemám téma, ve kterém se chci vzdělávat	1	2	1	7	18
Je zbytečné, když získané vědomosti neuplatním v zaměstnání.	0	1	1	3	23 82%
Mé okolí mne odrazuje, prý je zbytečné se dále vzdělávat	0	1	1	5	23 82%
Mám malou vůli. Nevydržím se učit pravidelně. Jsem "věčný začátečník"	4	10 36%	1	11	3
Jiné					
celkem	22	37	14	66	156

Tabulka 20: Možné bariéry v procesu sebevzdělávání u žen 61-75 let

Bariéry v sebevzdělávání	ŽENY: 61-75				
	ano, určité	Ano, částečně	Nevím	Spíše ne	Určitě Ne
Mám nedostatek volného času	2	3 16%	0	3	10
Rodina mi neumožňuje věnovat se učení	0	1	0	1	16 89%
Mé bydliště poskytuje málo příležitostí ...	1	3	0	2	11
Špatné finanční možnosti k potřebám učení	1	4 22%	1	8	4
Další vzdělávání nepovažuji za důležité	2	2	1	4	8
Brání mi zdravotní důvody	3	4 22%	0	3	7
Nemám téma, ve kterém se chci vzdělávat	2	1	0	2	13 72%
Je zbytečné, když získané vědomosti neuplatním v zaměstnání.	0	3	1	1	13 72%

Mé okolí mne odrazuje, prý je zbytečné se dále vzdělávat	1	2	1	1	13 72%
Mám malou vůli. Nevydržím se učit pravidelně. Jsem "věčný začátečník"	3	4 22%	2	5	4
Jiné					
celkem	15	27	6	30	99

5.4.5 Osvojené dovednosti a další přání v procesu sebevzdělávání

U otevřených položek č. 10 a 11 měli respondenti možnost vyjádřit, čemu se díky svému sebevzdělávání naučili, jaké dovednosti získali. V následujících bodech jsou uvedeny vyskytující se odpovědi. Ženy sice uvedly rozmanitější škálu získaných vědomostí a dovedností, ale u mužů bylo zajímavé, že specifické mužské zájmy se téměř v odpovědích nevyskytovaly. Nejvíce se muži i ženy sebevzdělávají v počítačové gramotnosti a znalostech v cizím jazyku. Pozitivním zjištěním byl také celkem rozsáhlý zájem v různých oblastech sebevzdělávání u seniorů ve věku 61-75 let, kdy právě oni hlavně tyto položky vyplnili. Někteří respondenti je nechávali volné.

Osvojené dovednosti u žen:

- Počítačová gramotnost.
- Jazykové znalosti (spolu s předešlou nejvíce zmiňované).
- Znalosti z oblasti zeměpisu, dějepisu, přírodopisu.
- Ekologické aktivity.
- Znalosti z oboru psychologie (psych. Dítěte, komunikace, sebeovládání).
- Hra na hudební nástroj (základy klavíru, kytary).
- Práce s keramikou.
- Znalosti zákonů.
- Práce s problémovými klienty.
- Znalosti v oblasti ezoteriky.
- Výchova dětí, jejich stravování, výtvarná práce s dětmi.
- Znalosti ze zdravotní vědy, životního stylu, výživy a sportu.
- Aktivizační formy výuky.
- Základy účetnictví, projektová činnost.

Další přání žen ve svém sebevzdělávání:

- Většina žen chce dále prohlubovat své znalosti získané sebevzděláváním.
- Vyskytly se i přání: umět lyžovat, restaurování nábytku, studium práv, cestovatelské zkušenosti, znalost dalších jazyků – angličtina, francouzština, němčina, ruština, italština.
- Sólový zpěv, scénický a klasický tanec, herectví v divadle, hra na klavír.
- Základy vědy a techniky.
- Psaní a vydávání knih, psaní všemi deseti.
- Znalost zákonů a vyhlášek.
- Efektivní využívání volného času, plánování.

Osvojené dovednosti u mužů:

- Počítačová gramotnost.
- Jazykové znalosti (spolu s předešlou nejvíce zmiňované).
- Vědomosti v oblasti zahrádkaření, přírody, zeměpisu.
- Vědomosti kolem automobilů a techniky.
- Organizace práce.
- Hledání levných řešení v domácnosti RD a zahrady.
- Programování v PC programu.
- Historie hradů a zámků, historie Vatikánu (papežové).
- Léčitelství.
- Vaření receptů, kuchařky.
- Politická činnost.
- Poznatky z kultury.

Další přání mužů ve svém sebevzdělávání:

- Většina mužů chce dále prohlubovat své znalosti získané sebevzděláváním.
- Práce s programy na úpravu fotek, videa, grafické programy.
- Umění jednat s lidmi.
- Řezbářství.
- Umět lyžovat.

5.5 Ověřování hypotéz

Nejdříve jsme museli formulovat alternativní a nulovou hypotézu.

K ověření těchto hypotéz jsme použili **čtyřpolní tabulku pro test nezávislosti chí-kvadrát**.

Na základě výpočtu testového **kritéria Chí-kvadrát** jsme následně učinili rozhodnutí o platnosti hypotéz. Ve všech třech případech ověření hypotézy jsme použili hladinu významnosti **0,05**.

Testové kritérium je vypočítáno podle následujícího vzorce:

$$\chi^2 = n * \frac{(ad - bc)^2}{(a + b) * (a + c) * (b + d) * (c + d)}$$

Ověření hypotézy č. 1

H1: Dospělí ve věku 25-40 let se věnují sebevzdělávání pravidelněji dospělí ve věku 41-60 let.

H0: Dospělí ve věku 25-40 let se věnují sebevzdělávání stejně pravidelně jako dospělí ve věku 41-60 let.

Čtyřpolní tabulka pro test nezávislosti chí-kvadrát

Pozorované četnosti

	Pravidelně	Občas, Vůbec	Σ
25-40 let	20	38	58
41-60 let	12	24	36
Σ	32	62	94

Očekávané četnosti

	Pravidelně	Občas, Vůbec	Σ
25-40 let.	19,74	38,26	58
41-60 let.	12,26	23,74	36
Σ	32	62	94

Po dosazení hodnot do vzorce získáme testové kritérium $\chi^2 = 0,014$. Kritická hodnota pro příslušný počet stupňů volnosti a pro zvolenou hladinu významnosti je 3,841.

Vypočítaná hodnota **0,014** je nižší než hodnota kritická $\alpha = 3,841$, proto nemůžeme odmítnout nulovou hypotézu. Nelze tedy říci, že by se dospělí ve věku 25 – 40 let sebevzdělávali více než dospělí ve věku 41-60 let.

Ověřování hypotézy č. 2

H1: Dospělí ve věku 25-40 let mají více záměrů ke svému sebevzdělávání v pravidelném čase nežli dospělí ve věku 41-60 let.

H0: Dospělí ve věku 25-40 let nemají více záměrů ke svému sebevzdělávání v pravidelném čase nežli dospělí ve věku 41-60 let.

Čtyřpolní tabulka pro test nezávislosti chí-kvadrát

Pozorované četnosti

	Více záměrů	Málo záměrů	Σ
25-40 let	46	12	58
41-60 let	32	4	36
Σ	78	16	94

Očekávané četnosti

	Více záměrů	Málo záměrů	Σ
25-40 let	48,13	9,87	58
41-60 let	29,87	6,13	36
Σ	32	62	94

Po dosazení hodnot do vzorce získáme testové kritérium $\chi^2 = 1,446$. Kritická hodnota pro příslušný počet stupňů volnosti a pro zvolenou hladinu významnosti je 3,841.

Vypočítaná hodnota **1,446** je **nižší než hodnota kritická $\alpha = 3,841$** , proto **nemůžeme odmítnout nulovou hypotézu. Nelze tedy říci, že by dospělí ve věku 25 – 40 let měli více závěrů ke svému sebevzdělávání v pravidelném čase nežli dospělí ve věku 41-60 let.**

Ověřování hypotézy č. 3

H1: Lidé ve věku 61-75 let pocítuje více bariér k sebevzdělávání než lidé ve věku 45-60 let.

H0: Lidé ve věku 61-75 let nepocítuje více bariér k sebevzdělávání než lidé ve věku 45-60 let.

Pozorované četnosti

	Více bariér	Málo bariér	Σ
41-60 let	15	21	36
61-75 let	8	10	18
Σ	23	31	54

Očekávané četnosti

	Více bariér	Málo bariér	Σ
41-60 let	15.33	20.67	36
61-75 let	7.67	10.33	18
Σ	23	31	54

Po dosazení hodnot do vzorce získáme testové kritérium $\chi^2 = 0,037$. Kritická hodnota pro příslušný počet stupňů volnosti a pro zvolenou hladinu významnosti je 3,841.

Vypočítaná hodnota **0,037** je nižší než hodnota kritická $\alpha = 3,841$, proto nemůžeme odmítnout nulovou hypotézu. Nelze tedy říci, že by lidé ve věku 61-75 let měli více bariér k svému sebevzdělávání než dospělí ve věku 41-60 let.

5.6 Shrnutí výzkumu

Cílem bakalářské práce bylo na základě studia odborné literatury a na základě realizovaného výzkumného šetření popsat specifika informálního učení a sebevzdělávání v dospělém a seniorském věku, a to se zaměřením zejména na motivaci, formy sebevzdělávání a bariéry bránící sebevzdělávání, jak je hodnotí samotní dospělí a senioři.

Tyto výše uvedené cíle jsme po získání dat a informací díky výzkumnému šetření metodou dotazníku uspořádali, sečetli a zobrazili v podobě jednoduchých přehledných tabulek a grafů. Jednotlivé získané údaje byly rozděleny a popsány podle jednotlivých položek, které byly zařazeny v dotazníku. Ten byl mezi respondenty předáván osobně, ale i náhodně formou přeposílání emailovou zprávou s přílohou. Pozitivní bylo zjištění, že zájem o tuto problematiku mezi dospělými a seniory zcela jistě je, neboť jsme získali 125 odevzdaných dotazníků, ze kterých jsme 120 dotazníků mohli využít k našemu výzkumnému šetření. Pouze dva respondenti byli vyřazeni pro nezájem se sebevzdělávat.

Položka č. 8 dávala respondentům na výběr deset možných forem, jak se mohou sebevzdělávat. Respondenti odpovídali na každou z těchto možností v přilehlé škálové nabídce, zda se této formě věnuje pravidelně, občas nebo vůbec. Analýzou získaných dat bylo zjištěno, že dospělí i senioři se sebevzdělávání věnují hlavně s občasným intervalem. Tuto položka pak byla také podkladem pro hypotézu č. 1.

Možné motivující záměry, které vedou dospělé a seniory k sebevzdělávání, jsme zkoumali položkou č. 9 našeho dotazníku. Z deseti nabízených možností, z kterých respondenti označili libovolný počet těchto motivů, vyšly s největším počtem záměry o osobní rozvoj a také zájem o dané téma. Tato položka byla použita pro vyhodnocení hypotézy č. 2.

Položka č. 10 byla doplňující, a ptali jsme se, zda je pro respondenty jejich sebevzdělávání přínosné. V druhé části této položky respondenti psali co vše se díky procesu sebevzdělávání naučili, jaké dovednosti si osvojili. Tyto získané informace jsme sepsali do určitého seznamu. Největší zájem je o prohloubení počítačové gramotnosti a znalosti cizího jazyka.

Poslední analyzovaná položka č. 12 nám ukázala možných bariéry, které nejvíce vnímají dospělí a senioři jako problém pro svou snahu se dále sebevzdělávat. Těmito bariérami jsou podle respondentů nejčastěji slabá vůle se pravidelně sebevzdělávat a nedostatek volného času, aby se této činnosti mohli věnovat. Položka posloužila k ověření pravdivost hypotézy č. 3.

Analýzou a ověřením námi formulovaných hypotéz jsme zjistili, že není velký rozdíl mezi motivy, formami vzdělávání a bariérami bránícím sebevzdělávání u dospělých a seniorů, který by byl statisticky významný.

ZÁVĚR

Bakalářská práce je rozdělena do jednotlivých kapitol. V První a druhé kapitole teoretické části jsme se pro bližší pochopení odlišností daných věkových skupin snažili rámcově popsat vývojové zvláštnosti jednotlivých věkových kategorií, které byly pro naši práci důležité. V třetí a čtvrté teoretické kapitole jsme následně popsali oblast vzdělávání. Charakterizovali jsme nejen základní pojmy vztahující se ke vzdělávání, ale také nastínili rozdělení celoživotního učení a učení v různých jeho typech. V následující čtvrté kapitole jsme se blíže věnovali informálnímu učení a dále pak sebevzdělávání dospělých.

Pátá kapitola byla již částí empirickou a byla věnována realizaci empirického šetření a jeho získaným výsledkům. Nejdříve jsme stanovili cíl výzkumu a dílčí cíle. Popsali jsme metodu výzkumného šetření – dotazník. Výsledky z tohoto šetření byly formulovány vlastním komentářem, získaná data zapsány do tabulek a grafů.

Na začátku našeho výzkumu jsme si také stanovili tři hypotézy, jejichž následným testováním se naše předpoklady měly potvrdit nebo vyvrátit. K vyvozování závěrů jsme použili test nezávislosti chí-kvadrát pro čtyřpolní tabulku.

Tímto testem jsme naše hypotézy následně vyvrátili a ve všech třech případech přijali nulovou hypotézu, a tím jsme vyvrátili možný statistický rozdíl mezi výsledky získaných dat našeho výzkumného šetření.

Díky této bakalářské práci se mi podařilo zjistit, že sebevzdělávání chápou dospělí i lidé v seniorském věku jako důležitou součást celoživotního učení a chápou tuto důležitou za svou. Snaží se dále sebevzdělávat bez rozdílu na věk, kdy mezi jednotlivými věkovými skupinami není dle našeho výzkumu statisticky významný rozdíl. Překvapivá dobrovolnost zpracování našeho dotazníku je zájmu dospělých a seniorů také důkazem, což je pozitivní zjištění.

Tak, jak jsme očekávali, je v dnešní době pro většinu dospělých a seniorů nejdůležitější sebevzdělávat se v oblasti počítačové gramotnosti a cizích jazyků. Jako důkaz vzrůstající počítačové gramotnosti u seniorů můžeme uvést ochotu pí. Večerkové, která ve svém seniorském věku prostřednictvím internetového spojení Skype pro naši bakalářskou práci získala několik desítek vyplněných dotazníků, za což jí tímto děkujeme.

Pro mne samotnou byli získané údaje milým a pozitivním zjištěním, neboť takový aktivní zájem o sebevzdělávání jsme nepředpokládali.

SEZNAM LITERATURY A PRAMENŮ

- BARTÁK, Jan. *Jak vzdělávat dospělé*. 1. vyd. Praha: Alfa Nakladatelství, 2008. 197 s. ISBN 978-80-87197-12-7.
- BLATNÝ, Marek a kol. *Psychologie osobnosti: hlavní témata, současné přístupy*. 1.vyd. Praha: Grada, 2010. 301 s. ISBN 978-80-247-3434-7.
- BLATNÁ, Andrea, *Vzdělávací politika Evropské unie a její priority*. Brno, 2009. Diplomová práce, Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta, Katedra veřejné ekonomie.
- FARKOVÁ, Marie. *Dospělost a její variabilita*. 1.vyd. Praha: Grada, 2009. 136 s. Psyché. ISBN 978-80-247-2480-5.
- GRECMANOVÁ, Helena et al. *Obecná pedagogika II*. Vyd. 2. Olomouc: Hanex, 2003. 192 s. ISBN 80-85783-24-X.
- GRECMANOVÁ, Helena, Holoušová, Drahomíra a Urbanovská, Eva. *Obecná pedagogika*. dotisk. Olomouc: Hanex, 2002. 231 s. ISBN 80-85783-20-7.
- HARTL, Pavel a HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. 1. Vyd. Praha: Portál, 2000. 774 s. ISBN 80-7178-303-X.
- HARTL, Pavel. *Kompendium pedagogické psychologie dospělých*, Praha : Karolinum,1999. ISBN 80-718-484-17.
- HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Fenomén stáří*. 2. vyd., Praha: Havlíček Brain Team, 2010. 365 s. ISBN 978-80-87109-19-9.
- KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Psychologie nemoci*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2002. 198 s. ISBN 80-247-0179-0.
- LANGMEIER, Josef a KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. 368 s. ISBN 80-247-1284-9.
- MUŽÍK, Jaroslav. *Didaktika profesního vzdělávání dospělých*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2005. 202 s. ISBN 80-7238-220-9.
- PÁVKOVÁ, Jiřina et al. *Pedagogika volného času*. 3.vyd., aktualiz. Praha: Portál, 2002. 231 s. ISBN 80-7178-711-6.

- PETŘKOVÁ, Anna a ČORNANIČOVÁ, Rozália. *Gerontagogika: úvod do teorie a praxe edukace seniorů*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. 92 s. ISBN 80-244-0879-1.
- POSPÍŠIL, Oldřich. *Pedagogika dospělých - andragogika: studijní text*. Praha: Univerzita Karlova, 2001. 218 s. ISBN 80-7290-064-1.
- PRŮCHA, Jan, Walterová, Eliška a Mareš, Jiří. *Pedagogický slovník*. 6., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2009. 395 s. ISBN 978-80-7367-647-6.
- RABUŠICOVÁ, Milada, ed. a RABUŠIC, Ladislav, ed. *Učíme se po celý život?: o vzdělávání dospělých v České republice*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008. 339 s. ISBN 978-80-210-4779-2.
- ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. 2. Vyd., přeprac. Praha: Portál, 2004. 390 s. ISBN 80-7178-829-5.
- ŠERÁK, Michal. *Zájmové vzdělávání dospělých*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009. 207 s. ISBN 978-80-7367-551-6.
- ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka et al. *Přehled vývojové psychologie*. 3., upr. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. 189 s. ISBN 978-80-244-2433-0.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. 522 s. ISBN 80-7178-308-0.
- VYCHOVÁ, Helena. *Vzdělávání dospělých ve vybraných zemích EU*. 1. vyd. Praha: VÚPSV, 2008. 185 s. ISBN 978-80-7416-017-2.
- ZACHAROVÁ, Eva a ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka. *Základy psychologie pro zdravotnické obory*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011. 278 s. Sestra. ISBN 978-80-247-4062-1.

Internetové zdroje

Studenti a absolventi vysokých škol v ČR [online]. 2013 [cit. 201-02-10]. Dostupné z:[http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/studenti_a_absolventi_vysokych_skol_v_cr_celkem/\\$File/1_VS_studenti_celkem_11.pdf](http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/studenti_a_absolventi_vysokych_skol_v_cr_celkem/$File/1_VS_studenti_celkem_11.pdf)

Paměť a učení. [online]. 2013 [cit.201-02-10]. Dostupné z:<http://etext.czu.cz/img/skripta/64/pamet-1.pdf>

Rozhodnutí evropského parlamentu a rady č 1720/2006/ES ze dne 15. listopadu 2006, kterým se zavádí akční program v oblasti celoživotního učení. [online]. [cit. 2013-01-20]. Dostupné z:<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:327:0045:0068:cs:PDF> Strategie celoživotního učení. Praha: MŠMT, 2007. 80 s. ISBN 978-80-254-2218-2. [online]. [cit. 2013-01-25] Dostupné z: http://msmt.cz/uploads/Strategie_CZU_schvaleno_vladou.pdf

Memorandum o celoživotním vzdělávání. [online]. Praha: Národní vzdělávací fond, [cit. 2013-01-25]. Dostupné z: <http://www.nvf.cz/archiv/memorandum/obsah.htm>

O informálním učení v České republice [online]. 2011 [cit. 2012-01-28]. Dostupné z: <http://www.phil.muni.cz/wupv/home/Documents/mpsv-projekt prezentace/O%20informalnim%20uceni%20v%20Ceske%20republice.pdf>

Vybrané demografické údaje v České republice [online]. 2011 [cit. 2012-02-25]. Dostupné z: http://www.czso.cz/cz/cr_1989_ts/0101.pdf.

Knihovny v České republice [online]. 2012 [cit. 20013-01-28]. Dostupné z:<http://www.knihovny.net/default3.htm>

Počet muzeí a galerií v ČR [online]. [cit. 2013-02-28] Dostupné z: <http://www.ptejteseknihovny.cz/uloziste/aba001/2010/pocet-muzei-a-galerii-v-ceske-republice-a-na-slovensku>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 – Dotazník

a) Čtení naučných knih.

pravidelně	občas	ne
------------	-------	----

b) Čtení naučně orientovaných časopisů.

pravidelně	občas	ne
------------	-------	----

c) Návštěva vzdělávacích přednášek, besed.

pravidelně	občas	ne
------------	-------	----

d) Návštěvy kulturních památek, muzeí,
galerií.

pravidelně	občas	ne
------------	-------	----

e) Učení pomocí internetu a různých on-
line programů.

pravidelně	občas	ne
------------	-------	----

f) Učení prostřednictvím CD, DVD.

pravidelně	občas	ne
------------	-------	----

g) Sledování naučných TV pořadů,
zaměřených na Vámi zvolené téma.

pravidelně	občas	ne
------------	-------	----

h) Návštěva koncertů.

pravidelně	občas	ne
------------	-------	----

- i) Hraní logických her, luštění křížovek, sudoku apod.

pravidelně	občas	ne
------------	-------	----

- j) Jiné: _____

pravidelně	občas	ne
------------	-------	----

9) Jaký motiv vás vede se dále sebevzdělávat? (možnost více odpovědí)

- a) Snaha o osobní rozvoj.
- b) Snaha zlepšit si možnost pracovního uplatnění.
- c) Požadavek zaměstnavatele.
- d) Přizpůsobení se okolí, ve kterém žiji.
- e) Prevence degenerativních onemocnění, jako např. Alzheimerova choroba.
- f) Zájem o dané téma.
- g) Znovunabytí zapomenutých vědomostí ze školních let.
- h) Trénování pozornosti, postřehu, přesnosti (např. didaktické hry – logické, strategické).
- i) Užitečně strávený volný čas.
- j) Jiné...

10) Je vaše sebevzdělávání pro vás přínosné? ANO X NE.

Pokud ano, jaké dovednosti, vědomosti jste si osvojil/a?

11) Co dalšího byste se rád/a naučil/a?

12) Co si myslíte, že Vám brání v sebevzdělávání?

(prosím, zaškrtněte odpověď u každé možnosti)

a) Mám nedostatek volného času.

ANO, určitě	Ano, částečně	Nevím	Spíše ne	Určitě Ne
-------------	---------------	-------	----------	-----------

b) Rodina mi neumožňuje věnovat se učení.

ANO, určitě	Ano, částečně	Nevím	Spíše ne	Určitě Ne
-------------	---------------	-------	----------	-----------

c) Mé místo bydliště poskytuje málo příležitostí a možností k sebevzdělávání (chybí knihovna, tělocvična, internet...).

ANO, určitě	Ano, částečně	Nevím	Spíše ne	Určitě Ne
-------------	---------------	-------	----------	-----------

d) Mé finanční možnosti k potřebám učení jsou nízké (pořízení PC, knih, časopisů...).

ANO, určitě	Ano, částečně	Nevím	Spíše ne	Určitě Ne
-------------	---------------	-------	----------	-----------

e) Další vzdělávání nepovažuji za důležité. Stačila mi škola. Co potřebuji, umím.

ANO, určitě	Ano, částečně	Nevím	Spíše ne	Určitě Ne
-------------	---------------	-------	----------	-----------

f) V dalším vzdělávání mi brání zdravotní důvody.

ANO, určitě	Ano, částečně	Nevím	Spíše ne	Určitě Ne
-------------	---------------	-------	----------	-----------

g) Nemám žádné téma, ve kterém bych se chtěl/a vzdělávat.

ANO, určitě	Ano, částečně	Nevím	Spíše ne	Určitě Ne
-------------	---------------	-------	----------	-----------

h) Považuji další vzdělávání za zbytečné, když to neuplatním v zaměstnání.

ANO, určitě	Ano, částečně	Nevím	Spíše ne	Určitě Ne
-------------	---------------	-------	----------	-----------

i) Mé okolí považuje další vzdělávání za zbytečné, odrazuje mne od dalšího vzdělávání.

ANO, určitě	Ano, částečně	Nevím	Spíše ne	Určitě Ne
-------------	---------------	-------	----------	-----------

j) K záměrnému sebevzdělávání mám malou vůli. Nevydržím se učit pravidelně, delší dobu. Jsem tzv. věčný začátečník.

ANO, určitě	Ano, částečně	Nevím	Spíše ne	Určitě Ne
-------------	---------------	-------	----------	-----------

k) Jiné: _____

Jméno a příjmení:	Jana Grygarová
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	Mgr. Pavla Vyhnálková, Ph.D.
Rok obhajoby:	2013

Název práce:	Motivace a možné bariéry k sebevzdělávání dospělých a seniorů
Název v angličtině:	Motivation and possible barriers to self-education of adults and seniors
Anotace práce:	Bakalářská práce je zaměřena na proces sebevzdělávání dospělých a seniorů v rámci celoživotního vzdělávání. Popisuje rámcové složení celoživotního vzdělávání, do kterého je sebevzdělávání začleněno spolu s informálním učením, neformálním vzděláváním, formálním vzděláváním. V teoretické části je také popsána vývojová charakteristika dospělosti a stáří. Empirická část bakalářské práce se zabývá výzkumem motivačních postojů a možných bariér dospělých a seniorů k sebevzdělávání.
Klíčová slova:	Celoživotní vzdělávání, vzdělávání dospělých, sebevzdělávání, informální učení, dospělost, stáří
Anotace v angličtině:	The thesis is focused on the process of self-education of adults and seniors in lifelong learning. Describes the composition framework for lifelong learning, in which the self incorporated along with informal learning, non-formal education, formal education. The theoretical part also describes the developmental characteristics of adulthood and old age. The empirical part of the thesis deals with the exploration of attitudes and motivation of potential barriers to adults and seniors to self-education.
Klíčová slova v angličtině:	Lifelong learning, adult education, self-education, informal learning, adulthood, old age
Přílohy vázané v práci:	Dotazník
Rozsah práce:	73 s. (17 443 znaků)
Jazyk práce:	čeština